

ชุนนางเป็นคนจีนยิ่งเสียกว่าคนจีนในการพยาบาลที่จะดำรงไว้ซึ่งอารยธรรมจีน ในด้านศิลป มีความพยาบาลเต็มที่ที่จะรักษาเจริญประเพณีศิลป์ไว้อย่างเข้มงวด ตั้งแต่รัชสมัยจักรพรรดิคังสี ศิลปเจริญรุ่งเรืองมากโดยมีอิทธิพลจากเจริญประเพณีศิลป์แบบสมัยหมิงปรากฏอยู่ แต่ต่อมาเจริญประเพณีศิลป์แบบสมัยหมิงก็เสื่อมความนิยมลง เมื่อมีความนิยมในการอนุรักษ์เจริญประเพณีศิลป์เต็มอย่างเต็มที่ (Ultra conservative Manchu system) ในต้นสมัยชิง ทุกรัชกาลล้วนอุปถัมภ์ ค้าจุนศิลปและบรรดาศิลปินช่างศิลป์และช่างฝีมือ ภายหลังรัชสมัยเฉียนหลุง ศิลปเริ่มตกต่ำ แสดงความอ่อนแอก เมื่อนวรรรณคดีและระบบสังคม และจำเป็นที่จะต้องมีแรงกระตุนครั้งใหญ่ เพื่อเปลี่ยนแปลงศิลป์ให้ตกลงได้ฉาวยานานาจแห่งเจริญประเพณีศิลป์เดิมที่ทรงพลังมหาศาล ศิลปสมัยชิงมีได้มีความเป็นต้นแบบบริริ่ม การสร้างสรรค์ศิลป์แต่ความเหมือนกันเป็นพิมพ์ เดียวกันมากยิ่งขึ้น ความชำนาญในการผลิตยังคงระดับเดิมคือ ระดับที่พัฒนาในสมัยถังและช่องแต่ความบันดาลใจในการสร้างสรรค์และความริเริ่มใหม่ของสมัยชิงมีแต่ความตกต่ำ

4.1 สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมสมัยชิงได้เจริญรอยตามเจริญประเพณีศิลป์เดิม โดยเฉพาะสมัยถัง และสมัยช่อง อาคารรับน้ำหนักมากจากหลังคากระเบื้องลงไปจนถึงเสา โดยมีรอดยื่นหรือบัวไม้ขนาดใหญ่ยื่นออกมายากผนังในลักษณะเข้ามุมเป็นรูปต่าง ๆ เป็นเครื่องประดับตกแต่งให้ห้องว่าง สวายงามและเป็นประโยชน์ในการค้ายันน้ำหนักหลังคา ดูเป็นระเบียบเรียงรายมีระยะช่องว่าง จังหวะกำลังงามและทำให้อาหารไม้มีความส่งงาม เมื่อถึงสมัยหมิงและสมัยชิง รอดยื่นหรือบัวมีขนาดเล็กลงแต่มีปริมาณมากขึ้นดูเป็นชุด ๆ มากมาย โดยมีได้ทำหน้าที่ค้ายันดังเดิมอีกแล้ว หากแต่เป็นเครื่องประดับตกแต่งให้ความรู้สึกประทับใจไปกับขนาด พลังแข็งแกร่งและความส่งงามของตัวอาคาร สถาปัตยกรรมวังก์มีแบบอย่างเป็นสูตรสำเร็จคือ นิยมสร้างลานระเบียง (Terrace) ทึ่นอ่อนขาว เสาแดง ชือค้ำหลังคากระเบื้องใหญ่โตตกแต่งด้วยลีสต์สีหลาภสี สถาปัตยกรรมสมัยชิงยังมีพัฒนาการด้านหนึ่งคือ ความนิยมสถาปัตยกรรมตะวันตก พระราชสำนักตั้งแต่สมัยจักรพรรดิคังสีได้ว่าจ้างสถาปนิกและศิลปินตะวันตกร่วมสร้างสรรค์อาคารสถานที่กับสถาปนิกจีน และศิลปินจีน ส่วนใหญ่เป็นสมณฑูตคริสต์นิกายเยซูวิต ตัวอย่างสถาปัตยกรรมยิ่งใหญ่แบบสมนัคคือ พระราชวังฤดูร้อนและนครปักกิ่งที่สร้างใหม่ในรัชสมัยจักรพรรดิคังสี

4.2 จิตรกรรม

จิตรกรรมสมัยชิงเจริญรอยตามต้นแบบเก่าของอตีตคือ ตีมด้ำกับความงามของธรรมชาติ และศึกษาเจริญประเพณีศิลป์ ตลอดจนสนใจกรรมวิธีของอตีตเพื่อปฏิบัติตามนั้น จิตรกรรมเป็นศิลปกรรมแขนงเดียวที่มีมนุษย์เป็นความบันดาลใจ (Humanistic arts) อย่างเห็นได้ชัดที่สุด จิตรกรรมลักษณะที่คุณลักษณะทุกอย่างลักษณะลักษณะเดียวและศาสนาพุทธมากกว่าลักษณะจีน จิตรกรรมเป็น

ศิลปกรรมของปัญญาชน เป็นงานศิลป์ที่ผลิตขึ้นอย่างเป็นวิชาการและมีความเป็นส่วนตัวของจิตรกรรมมาก จิตรกรรมส่วนท่อนโลกส่วนตัวของปัญญาชนโดยเอกสารแยกออกจากโลกโดยสิ้นเชิง แต่เมื่อถึงศตวรรษที่ 19 ความบันดาลใจในการสร้างสรรค์จิตรกรรมได้เกือดหายไปสิ้น

ในสมัยช้องภาคใต้ (Southern Sung) เมืองซูโจว (Soochow) และหางโจว ขึ้นชื่อว่ามีทิวทัศน์สวยงามและเป็นศูนย์กลางศิลปวิทยาการและความเจริญ ศิลปินจิตรกรชื่อดังของสมัยซึ่งมี 5 ท่านคือ หวังชือหมิน (Wang Shih-min, ค.ศ. 1592–1680) หวังเจียน (Wang Chien, ค.ศ. 1598–1677) หวังหุย (Wang Hui, ค.ศ. 1632–1720) ซึ่งเป็นศิษย์ของหวังเจียน หวังหยวนซี (Wang Yu'an-Ch'i, ค.ศ. 1642–1715) และยุนชูผิง (Yün Shou-p'ing, ค.ศ. 1633–1690) ในศตวรรษที่ 18 จิตรกรรมมีรสนิยมสิ่งแปรไปใหม่ ลิลาราเวตลั่วมาจากลิลาราเวตแบบสมัยถัง จิตรกรทั้งพู่กันหันไปใช้หัวแม่มือแทน เป็นครรชนีย์จิตรกรรม (Finger Painting) ผู้นำการริเริ่มนี้คือ เก้าเฉียเปย় (Kao Ch'i-pei, เสียชีวิตเมื่อประมาณ ค.ศ. 1734) ศิลปอีกแขนงที่ใกล้เคียงกับจิตรกรรมคือการใช้พู่กันเขียนอักษรจิตร (Calligraphy) ก็เป็นที่นิยมมาก จิตรกรรมจีนเริ่มได้รับอิทธิพลแบบอย่างจิตรกรรมตะวันตก ผู้ถ่ายทอดในระยะแรกคือ นักบวชในศาสนาคริสต์ จิตรกรหลวงได้ทดสอบสมพسانแบบอย่างจีนกับแบบอย่างตะวันตก เช่นด้วยกัน อิทธิพลอิตาลีปรากฏในศิลปาราเวตที่แสดงความลึกเป็นทัศนีย์วิสัย (Perspective) และอิทธิพลดั้งเดิมในความนิยมวัดภาพอกไม้ นักบวชนิกาย夷ชุวิตได้ถ่ายทอดศิลปาราเวตที่แสดงความลึกและแรเงา (Shades) เทคนิคการรากไม้ จีนถือว่าเป็นกลวิธีการรากไม้ (Technical tricks) ปัญญาชนไม่สนใจเทคนิคเหล่านี้ ดังจะเห็นได้ว่าจิตรกรเรื่องนาม อู่หลี (Wu Li) สมาคมกับนักบวชนิกาย夷ชุวิตและท่านเองก็เป็นคริสต์ศาทโลิก แต่ภาพทิวทัศน์บก (Landscape) ของท่านยังแสดงอิทธิพลตะวันตกน้อยมาก ความริเริ่มแปลงใหม่มีบ้างเหมือนกันในวิถีทางนอกเหนือจากนี้ อาทิ กลุ่มจิตรกรต้นสมัยซึ่งกลุ่มเล็กกลุ่มนี้ แสดงจิตริณญาณอิสระ มีความเป็นไปโดยธรรมชาติและไม่ยึดตื้อกฎะเบี้ยบ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นเป็นการส่วนบุคคล เช่นนั้นก็ยังไม่อาจหยุดยั้งภาวะชะงักงันเหมือนเป็นอัมพาตของจิตรกรรมปลายสมัยซึ่งໄວ่ได้อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาพัฒนาการของจิตรกรรมแล้ว จะเห็นได้ว่า จิตรกรรมส่วนท่อนกรรณ หลากหลาย แสดงความนิยมวัดนา ดอกไม้และรูปคนรูปสัตว์ เป็นเครื่องแสดงถึงฐานะของศิลปิน ในสังคมและแสดงแหล่งที่มาของการอุปถัมภ์จิตรกรรมโดยตรง ทั้งศิลปินและผู้อุปถัมภ์นิยมความงามของธรรมชาติมาก

4.3 หัตถกรรม

ใน ค.ศ. 1680 มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งช่างศิลป์ 28 พระยา ประจำพระราชนัก เป็นเหตุให้ศิลปหัตถกรรมเจริญก้าวหน้า ศิลปหัตถกรรมในปลายสมัยซึ่งไม่มีจุดมุ่งหมายสนองพิธีกรรม มีได้รับความบันดาลใจที่จะสร้างสรรค์ศิลปหัตถกรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอยประจำวัน หรือได้รับความบันดาลใจจากความเชื่อถือหรืออุดมคติใด หากแต่สร้างสรรค์งานศิลป์เพื่อสนองตอบความต้องการของชนชั้นสูงและผู้ที่มีความมั่งคั่ง และสร้างสรรค์งานศิลป์ด้วยความต้องการที่จะ

แสดงฝีมือหรือแสดงงานฝีมือที่เต็มไปด้วยอัจฉริยภาพ งานศิลป์มีได้แสดงความรู้สึกนึกคิดของผู้สร้างสรรค์แต่อย่างใด ในบรรดาหัตถกรรม อาจจะกล่าวได้ว่า เครื่องปั้นเผาเป็นงานศิลป์ที่โดดเด่นที่สุด

ก. เครื่องถ้วยเปลือกไข่ การผลิตเครื่องปั้นเผามีจุดมุ่งหมายประยุกต์ใช้สอยและเพื่อแสดงความสวยงามประณีต ความบริสุทธิ์ Hammond ในรูปหลักษณ์และลีสัน ก่อเกิดความพึงพอใจที่ได้เห็นและได้สัมผัส พระราชสำนักและปัญญาชนล้วนให้ค่าความหมายแก่เครื่องปั้นเผาว่าเป็นแรงดลบันดาลใจให้เกิดการสร้างสรรค์วรรณคดี แม้เครื่องปั้นเผาจะผลิตด้วยเครื่องจักรให้ได้เครื่องปั้นเผาที่สมบูรณ์แบบ แต่ก็มีความสวยงามประณีต เครื่องถ้วยเปลือกไข่ (Porcelain) ที่แท้จริงได้ปรากฏตั้งแต่สมัยถังและสมัยช่อง ต่อมาน มีโรงงานผลิตเครื่องถ้วยเปลือกไข่ในภาคเหนือบริเวณมณฑลเหอหนาน (Honan) และเหอเป่ย (Hopei) เครื่องถ้วยเปลือกไข่ไม่นิยมใช้สีเดียวเป็นเอกลักษณ์ ผลิตเป็นเครื่องถ้วยสำหรับพระราชสำนัก ในระหว่าง ค.ศ. 1107-1117 ได้มีการตั้งเตาหลวงผลิตเครื่องถ้วยขึ้นที่บริเวณไคเฟิงฟู (K'ai Fêng Fu) ในเขตพระราชฐาน เครื่องถ้วยหลวงมีหลักสี่แต่ส่วนใหญ่นิยมสีเขียวอ่อนจางเจือสีน้ำเงิน มักไม่มีการตกแต่ง เป็นเครื่องถ้วยล้ำค่าหายากมาก เพราะมีความสวยงามทว่าเรียบง่าย ปัจจุบันเครื่องถ้วยที่มีอยู่ล้วนเป็นเครื่องถ้วยผลิตสมัยช่องภาคใต้ เดิมเครื่องถ้วยสมัยช่องมีราคาค่าตั้งแต่สูงมาก แต่ช่วงตะวันตกไม่เคยพนับมาก่อนจนหลังการปฏิวัติปี ค.ศ. 1912 แล้ว จึงเป็นที่รู้จักนิยมกันมาก เมื่อพระคลังมหาสมบัติของพระมหาราชวงศ์ถูกปล้นกระจายไปทั่ว เครื่องถ้วยสมัยช่องมีราคาสูงค่าถูกในตลาดโลก

เมื่อสิ้นสมัยช่อง หัตถกรรมเครื่องถ้วยเปลือกไข่ตัดต่อ ในการแสดงความงาม เส้นทางการค้าถูกตัดขาดหมัด ต้องบรรทุกเครื่องถ้วยไปทางน้ำทางทะเล เครื่องถ้วยสมัยทวยวนนิยมสีน้ำเงินและสีขาวมาก การผลิตเครื่องถ้วยต้องการภาชนะเมืองสงบสุขและมั่งมีศรีสุข เพราะต้องเสาะแสวงหาวัตถุดีบทางไกล การผลิตมีกระบวนการที่ต้องลงทุนมาก รัฐต้องอุปถัมภ์เป็นหลัก ถ้าตลาดกว้างไกล ก็จะทำให้กิจการเครื่องถ้วยรุ่งเรืองไปด้วย

ในสมัยหมิง รัฐส่งเสริมหัตถกรรมเครื่องถ้วยถึงขนาดเข้าควบคุมมาตรฐานเพื่อรักษาคุณภาพ โรงงานเครื่องถ้วยที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ โรงงานหลวงที่จิงเต้อจง (Ching Tê Chêñ) ในมณฑลเกียงซีรัฐมีเจ้าน้ำที่กำกับดูแลการผลิต พระราชสำนักกำหนดรูปหลักษณ์ แบบลวดลาย รูปร่างและสีเคลือบ เครื่องถ้วยหมิงมีชื่อเสียงด้านการใช้สีหลากรายสีและการลงยา มีการพัฒนาเครื่องถ้วยสีน้ำเงินและสีขาว การผลิตเครื่องถ้วยต้องใช้ปั๊มศิลป์ร่วมกับผลิต มิได้เป็นการผลิตโดยซ่างศิลป์ เอกเทศ เป็นที่น่าเสียดายว่า ในขณะที่บ้านเมืองเกิดจลาจลและราชวงศ์ชิงถลึงอำนาจ โรงงานหลวงถูกทำลายในระหว่าง ค.ศ. 1674-1678 แม้สองปีต่อมาจะมีการสร้างขึ้นใหม่ แต่เครื่องถ้วยแท้จริงแบบปั๊มสีหมิงและตันสมัยชิงกี้ยากที่จะค้นพบกันแล้ว สมณฑูตเชื้อชาติได้บรรยายโรงงานหลวงใหม่นี้ในจดหมาย 2 จะบันลงปี ค.ศ. 1712 และ ค.ศ. 1722 สมัยชิงว่า โรงงานมีขนาดใหญ่โตมาก ใช้แรงงานคนเกิน 1,000 คนขึ้นไป

ยุคทองของเครื่องถ้วยเปลือกไข่สมัยชิงคือ ราชสมัยจักรพรรดิคังสี จักรพรรดิทรงโปรดปราบเครื่องถ้วยมาก ใน ค.ศ. 1682 ทรงแต่งตั้งอัจฉริยบูรุษนาม จางอิงชوان (Ts'ang Ying-hsun-an) เป็นข้าหลวงอำนวยการผลิตเครื่องถ้วยหลวงของโรงงานหลวงจิงเต้อจง มีการพัฒนาวิธีการผลิต การออกแบบสีและลวดลาย สีเคลือบใหม่ที่เริ่มใช้คือ สีดำ สีเหลือง และสีเขียวเด่นที่ชาตัววันตกัดเป็นสีเขียวสกุลหนึ่ง (Famille verte) มีการริเริ่มใช้สีเดียว สีที่ให้เลือกใช้คือ สีฟุ่นห้ำเงิน (Powder-blue) เป็นสีน้ำเงินเข้ม ริเริ่มใช้สีเหลืองและสีดำเป็นเอกสารค์ เครื่องถ้วยที่นิยมเอกสารค์มักใช้สีน้ำเงินเข้ม สีแดงเลือดวัวและสีขาว สีใต้สีหนึ่ง มีการริเริ่มลงยาบนเครื่องถ้วยที่เป็นเครื่องดินเผาดิบ (Biscuit) ก่อนเคลือบ และมีการตกแต่งลวดลายบนสีเคลือบเชียว (Famille verte) ที่บางในส่วนยาแล้ว

นอกจากโรงงานหลวงแล้ว ยังมีโรงงานเอกชนที่ขึ้นชื่อ คือ เต้อหัว (Tê Hua) ในมณฑลฝูเจี้ยน ผลิตเครื่องถ้วยที่ญูโรปให้ชื่อว่า เครื่องถ้วยจีนขาว (Blanc de Chine) โรงงานนี้ชำนาญในการผลิตรูปปั้นมาขนาดเล็กไม่เกิน 25 ซม. (Figurines) และรูปสลักขนาดเล็ก (Statuette) รูปปั้นมาที่นิยมมากที่สุดคือ รูปปั้นมาพระแม่กวนอิม สมัยชิงยังนิยมผลิตรูปปั้นมาฝรั่งด้วย โรงงานอีกแห่งหนึ่งที่ขึ้นชื่อคือ ยิชิง (Yi Hsing) ใกล้เมืองชางโจว (Ch'ang Chou) ในมณฑลเกียงสู โรงงานชำนาญในการผลิตกาน้ำชาเป็นเครื่องถ้วยหิน (Stone ware) เครื่องถ้วยของโรงงานมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเครื่องถ้วยเปลือกไข่ในญูโรปมาก ความนิยมเครื่องถ้วยเปลือกไข่ในโลกตะวันตกมีมาแล้วตั้งแต่ราชสมัยจักรพรรดิคังสี จึงผู้ผลิตเองก็ได้ผลิตตามสั่นิยมของลูกค้าชาวตะวันตก ทั้งโลกตะวันตกและจีนต่างลอกเลียนกันแบบ (Pattern) และลายกันและต่างกันสั่งเครื่องถ้วยในสภาพเป็นเครื่องดินเผาดิบไปตกแต่งถึงที่โรงงานเอง

ในราชสมัยจักรพรรดิหยุ่งเจิง เครื่องถ้วยเปลือกไข่นิยมใช้สีแดงออกชมพูที่เรียกว่า สีสกุลชมพู ("famille rose") ข้าหลวงกำกับโรงงานหลวงคือ จางอิงชوان ได้ค้นพบความลับสีเคลือบและสีใหม่หลายสี ช่างฝีมือผู้นี้สนใจที่จะใช้สีเดียวและนิยมลอกเลียนแบบภาชนะของสัมฤทธิ์โบราณ เพราะพระราชสำนักนิยมของเก่าโบราณ แต่เมื่อผลิตออกมามากแล้ว เครื่องถ้วยเปลือกไข่ก็มีสีหลากหลาย ท้องสัมฤทธิ์ไม่ได้ เพราะรูปลักษณะและการตกแต่งเหมาะกับท้องสัมฤทธิ์มากกว่า ในราชสมัยจักรพรรดิเฉียนหลุง เครื่องถ้วยพัฒนาเทคโนโลยีคุณถึงระดับสมบูรณ์แบบ วัสดุดีบสมบูรณ์มาก แต่คิลป์เครื่องถ้วยแตกต่าง การตกแต่งแสดงอัจฉริยภาพแต่ขาดความริเริ่ม มีความงดงามแต่ขาดความสวยงามมีคุณค่าทางคิลป์ มีการผลิตมากจนดูน่าเบื่อหน่าย แม้เครื่องถ้วยจะมีความประณีตสมบูรณ์และบางใส่ได้ดูจัดชีดกว่าเครื่องถ้วยจากมณฑลเกียงสี³⁵ เครื่องถ้วยใช้สีสด นิยมผลิตเครื่องถ้วยลอกเลียนหาก ฯ แก้ว และไม่ได้เหมือนมาก แต่จะนับเป็นงานคิลป์มีได้ เป็นแต่เพียงความแปลกลใหม่ ความนิยมแปลกลใหม่เป็นสัญญาณบอกเหตุว่า การผลิตกำลังเข้าสู่ภาวะตกต่ำด้วยขาดความสวยงาม มีคุณค่าทางคิลป์ เมื่อสิ้นสมัยของข้าหลวงจางอิงชوان เครื่องถ้วยที่ผลิตออกมามากขาดพลังแข็งแกร่ง และขาดความเป็นตัวของตัวเอง

เครื่องบันไดในสมัยชิงตั้งแต่ต้นสมัยจนถึงรัชสมัยจักรพรรดิเฉียนหลงมีรูป่างและสีเคลือบหลากหลาย แต่เครื่องถ่ายเป็นการผลิตจำลองแบบเก่า เมื่อกบฏไทพิงบุกเข้ามาในงานหลวง และถึงจะสร้างขึ้นใหม่ ผลผลิตขาดลักษณะเป็นงานศิลป์ไปแล้ว โรงงานผลิตเครื่องถ่ายของเอกชนยังรักษาจาริตประเพณีศิลป์ไว้ได้ เช่น โรงงานของมองคลูฟูเจียน เสนawan และเหอหนาน อย่างไรก็ตามอาจจะกล่าวได้ว่า เครื่องถ่ายเปลี่ยนไปเป็นเป็นศิลปกรรมสุดท้ายที่ได้จริงก้าวหน้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออก สามารถบรรลุถึงความสมบูรณ์แบบในการแสดงออกในสมัยชิง ในขณะที่ศิลปกรรมแขนงอื่นตกต่ำ เครื่องถ่ายเปลี่ยนไปเป็นผลสำเร็จทางศิลปกรรมจีนเพียงด้านเดียวที่มีอิทธิพลในโลกตะวันตก จนเรียกเครื่องถ่ายจีนตามถิ่นเกิดว่า **China** หมายถึงเครื่องถ่ายและชื่อ ประเทศไทยแหล่งศิลป์ปัจจุบันนี้

ช. หัตถกรรมทั่วไป หัตถกรรมประเภทเครื่องมือใช้สอย เครื่องประดับและเครื่องตกแต่งของสมัยชิงได้จริงรอยตามหัตถกรรมโบราณ ตั้งแต่สมัยหมิงมาแล้ว เครื่องทองสัมฤทธิ์มีความคงามไม่มีที่ติเลยที่เดียว แต่เป็นการสร้างสรรค์ในลักษณะของการจำลองเครื่องทองสัมฤทธิ์โบราณทั้งในด้านรูปแบบและลวดลาย ไม่มีการคิดประดิษฐ์รูปแบบและลวดลายใหม่ เครื่องทองสัมฤทธิ์จึงดีและมีการประดับตกแต่งน้อยมาก เครื่องหยก และเครื่องงาช้าง ที่แกะสลักแสดงความชำนาญสูงสุดและมีความบางอ่อนช้อยมาก แต่ก็เป็นการจำลองศิลป์เครื่องหยกและเครื่องงาโบราณ เช่นเดียวกัน เพียงแต่ใช้เทคนิคดีกว่าเดิม ช่างฝีมือเมืองกว่างตุ้งชำนาญมากในการตีงาช้างเป็นรูปทรงต่าง ๆ และนิยมแกะสลักงาช้างเป็นชั้น ๆ (Spheres) ช้อนกัน 3 ชั้น ฉลุลวดลายเลียนเหมือนลายลูกไน

ตั้งแต่สมัยหมิง จีนมีความเจริญก้าวหน้ามีได้หยุดอยู่กับที่ แต่ความเปลี่ยนแปลงดำเนินไปช้ากว่าโลกตะวันตกและเป็นความเปลี่ยนแปลงที่มีระดับชีดคันน้อยกว่า คนจีนเองมีความภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่ทั้งพลานูปภาพของจีนและความเห็นอกว่าทางอารยธรรมจีน การศึกษาเล่าเรียน และพัฒนาการทางภูมิปัญญาจีนล้วนหมายมุ่งไปสู่อีต สุ่คลังแห่งวิทยาการคือ ตำราคลาสสิก จีนไม่มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้วิทยาการโลกภายนอกที่จีนเห็นว่าต่ำต้อยกว่าศิลปวิทยาการจีน แม้ในปลายศตวรรษที่ 19 เมื่อราชวงศ์ถังคุณค่าของศิลปวิทยาการตะวันตก จีนก็ยังแยกที่จะยอมรับได้โดยไม่รู้สึกเจ็บปวดกับความจริงที่ว่า อารยธรรมจีนล้าหลังด้อยคุณค่าต่ำต้อยกว่า เมื่อจีนจำเป็นต้องเปิดประเทศใน ค.ศ. 1842 คนจีนยังมิได้รู้สึกว่าอารยธรรมตะวันตกเหนือกว่าและทรงพลังพอที่จะคุกคามหรือแม้แต่ทำลายอารยธรรมจีนที่แข็งแกร่งยืนนานหลายพันปีได้ จีนมิได้คิดว่าต้องมีการแข่งขันแต่อย่างใด จีนเชื่อมั่นในอารยธรรมของตนว่าทรงพลังมั่นคงดั่งหินผา จีนไม่มีความรู้สึกต่ำต้อยด้อยค่า จีนยังคงอยู่แต่ในโลกของตน รังเกียจดูแคลนอารยธรรมต่างชาติและชันต่างชาติ จีนสนใจแต่ตนเอง ศึกษาแต่ศิลปวิทยาการที่เติบใหญ่สั่งสมมาซ้านานหลายพันปี

ตีมด่ากับความยิ่งใหญ่และความเจริญของตนที่สามารถตระหนักได้จากประวัติศาสตร์ วรรณคดีและวิถีชีวิตจีน ความนิยมชาติพันธุ์ตนเอง (Ethnocentrism) เช่นนั้นเป็นเครื่องกีดกันมิให้เจนตินชื่นมาดู โลกภายนอกกว่าเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใดแล้ว

อย่างไรก็ตาม ควรพิจารณาด้วยว่า ความนิยมชาติพันธุ์มิได้หมายความว่า คนจีนมีความรักชาติหรือนิยมชาติ (Nationalism) ในความหมายปัจจุบัน แม้จะเป็นความนิยมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ความไม่นิยมชนชาติ (Xenophobia) เกิดขึ้นและผสมผสานกับความภาครัฐมิใช่ และความมั่นใจในอิทธิพลที่ยิ่งใหญ่เหนือกว่า ความนิยมและความรู้สึกเช่นนั้นเป็นความรู้สึกที่ไม่มีปรากฏในลักษณะนิยม อีกทั้งคนจีนมิได้มีความรักชาติเหนือถิ่นเกิด แม้จะมีความสำนึกรถึงความเป็นจีนก็ตาม อีกประการหนึ่ง บ้านเมืองมีความมั่นคง ความเปลี่ยนแปลงล้วนเกิดขึ้นได้เฉพาะภายในขอบเขตพร้อมแדןอารยธรรมจีน เพราะฉะนั้นปกรองยึดคตินิยมว่า ความเปลี่ยนแปลงต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องต้องกันกับระบบที่ตั้งมั่นแล้ว แบบอย่างที่ดีงามในอุดมคติอยู่ที่ตีติ มิได้อยู่ที่อนาคตแบบความคิดของชาวตะวันตก จีนจึงไม่มีอุดมคติความก้าวหน้าเพื่อสิ่งที่ดีขึ้น อาจจะกล่าวได้ในท้ายสุดว่า สาเหตุแท้จริงของความตกลงด้วยจักรวรรดิจีนในศตวรรษที่ 19 คือ ความชังกันอยู่กับที่ของภูมิปัญญาจีน อันสืบเนื่องมาจากการที่ราชวงศ์ต่างด้าวได้ครอบครองและครอบจำกัน ราชวงศ์ซิงເອງกู้จากอารยธรรมที่เข้มงวดครอบจำกอีกทอดหนึ่ง ในขณะที่ในโลกตะวันตก ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ ได้ก้าวล้ำหน้าจีนไปไกลลิบแล้ว

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ในต้นคริสตศตวรรษที่ 19 จีนคือ อภิมหาอำนาจผู้สร้างเกียรติประวัติอันเกรียงไกร ให้ปรากฏมาแล้วตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮัน (Han, 206 ปีก่อนคริสตกาล, ย่อว่า ก.ค.ศ.-ค.ศ. 220) ราชวงศ์ถัง (T'ang, ค.ศ. 618-907) ราชวงศ์หยวนของชาวมองโกล (Yuan, ค.ศ. 1279-1368) ราชวงศ์หมิง (Ming, ค.ศ. 1368-1644) และราชวงศ์ชิง (Ch'ing, ค.ศ. 1644-1912) ของชาวแมนจู ความยิ่งใหญ่ของจีนเริ่มตั้งแต่สมัยราชวงศ์ช'in (Ch'in, 221 ปี ก.ค.ศ.-206 ปี ก.ค.ศ.) ซึ่งเริ่มต้นด้วยการเป็นรัฐเล็กในภาคตะวันตกของแม่น้ำยังโถ ร่วบรวมดินแดนเจนทั้งหมดไว้ได้เป็นปีกแผ่นเป็นครั้งแรก มีอาณาเขตเทียบเท่ากับอาณาเขตปัจจุบันของจีน ในสมัยราชวงศ์ช'in การสร้างจักรวรรดิมีจุดประสงค์หลักคือ ประกาศพระบรมเดชานุภาพ ป้องปราบมิให้ริราชศัตรุกรานจีน และเปิดการค้าชายกับภูมิภาคเอเชียตะวันตกและเอเชียใต้ ตลอดจนการมีจุดประสงค์เผยแพร่ความเจริญสู่ดินแดนอื่นที่ด้อยพัฒนา ซึ่งถือเป็นจุดประสงค์องแต่เป็นเครื่องส่งเสริมให้เหตุผลการสร้างจักรวรรดิมีความถูกต้องชอบธรรม กองทัพจีนได้ยาตราข้ามเทือกเขาป่ามีรสูนย์กลางของทวีป

ราชวงศ์ยันพิชิตເອເຊີກລາງ ແມ່ນຈູ້ເຮືອໃຫ້ ຍູນໜານ ເກາຫລືແລະອັນນັ້ນ (Annam) ຂອງເວີຍດນາມປັຈຈຸບັນ ຈັກຮຽດຕິຈິນມີພື້ນທີ່ກວ້າງໃຫຍ່ໄຟສາລເກືອບຈະເທີບເທົ່າປະເທດຈິນປັຈຈຸບັນແລະຢຶ່ງໃຫຍ່ທຽງຢໍານາຈາໄມ່ຢຶ່ງຫຍ່ອນໄປກວ່າຈັກຮຽດຕິໂຣມັນ (Roman Empire) ລວມສັນຍ

ໃນສັມຍີຣາຊວງສຸ່ຍ (Sui, ດ.ສ. 581–618) ຈິນຍັງມີອຳນາຈຄອບຄອງເອເຊີກລາງຂອງພວກອນາຍີ່ນເຕັກຕະວັນຕກ ອີເບຕກາຄ່າເກີ່ນແລະເວີຍດນາມມາຄ່າເກີ່ນ ກອງທັກຈິນຮູກຮານແກະໄຕ້ຫວັນແລະຄຸກຄາມພວກຈາມ (Cham) ໃນເວີຍດນາມໄດ້ ຄວາມຍຶ່ງໃຫຍ່ຂອງຈິນໄດ້ຫວັນປຣາກງູກອີກຮັ້ງໃນສັນຍຣາຊວງສັ້ງ (T'ang, ດ.ສ. 618–907) ຮາຊວງສົ່ງທີ່ປົກຄອງຈິນມາຈຳນົົງສັມຍີຄັ້ງລັວນັ້ນຂຶ້ນຂຶ້ນໃນການສ້າງຈັກຮຽດຕິ ການສ້າງຈັກຮຽດຕິອັນແຜໄຟສາລສີ່ຍຸດຸນລັກໝະນະເຕັ້ນຫັດຂອງຣາຊວງສັ້ງ ເທົ່າອານາຍີ່ນຸກປຣາບຈນຮາບຄາບ ຍັກເວັນກສຸ່ມເຕັກຕະວັນອອກເຜົ່າອູກກົກ (Uighurs) ທີ່ທຽບອຳນາຈຍຶ່ງໃນເອເຊີກລາງທີ່ຮາບສູງປາມີ່ຮ ມຸນເຂາໂອຊຸສ (Oxus Valley) ແລະຕັ້ນແມ່ນໜ້າສີນອຸ ກອງທັກຈິນໄດ້ພິຈິຕເອເຊີກລາງອີເບຕ ເກາຫລືແລະເວີຍດນາມມາຄ່າເກີ່ນ ນັບເປັນຈັກຮຽດຕິທີ່ໃຫຍ່ທີ່ສຸດໃນໂລກຮ່ວມສັນຍ ແຕ່ໃນປລາຍສັມຍີຄັ້ງ ຈັກຮຽດຕິຈິນໄດ້ເລື່ອມຄອຍອຳນາຈລົງ ໄນສາມາດປຣາບອີເບຕ ເກາຫລືແລະນ່ານເຈົ້າໄດ້ ຄວາມພ້າຍແພີ້ນບ່ວນວ່າສຳຄັງຢຶ່ງຄື່ອ ຄວາມພ້າຍແພີ້ນບ່ວນວ່າອາຫັນທີ່ບຣິເວນທາລັສ (Talas, ຖາງທີ່ສົດຕະວັນຕກຂອງເທົກເຊາໃຫຍ່ນ້ອຍໃນເອເຊີກລາງ) ເປັນການປິດຈາກອຳນາຈຈິນໃນເອເຊີກລາງ ອາຫັນມຸສລິມໄດ້ເຂົ້າຄຽບຄອບຄອງເອເຊີກລາງ ອີເບຕເຂົ້າຄຽບຄອງການສູ ເປັນການປິດຈາກອຳນາຈຈິນໃນກຸມືການນັ້ນເປັນເວລາຍວານານົົງ 1,000 ປີ

ອຳນາຈຈິນແຕກຕໍ່ລົງເມື່ອສິ້ນສັມຍີຄັ້ງ ຮາຊວງສົ່ງຂ້ອງຜູ້ສີບຕ່ອອຳນາຈ (Song, ດ.ສ. 960–1276) ມີໄຕມີອຳນາຈແຜໄຟສາລທັງຈັກຮຽດຕິ ຂ້າຍີ່ງຕ້ອງໜີ້ວ້າຍອນາຍີ່ນກສຸ່ມໝໍຍເຈີນໄປຕັ້ງມິ່ນໃນມາຄໃຕ້ໃນຮະຫວ່າງ ດ.ສ. 1127–1279 ມາຄ່າເກີ່ນຕົກເປັນຂອງກລຸ່ມໝໍຍເຈີນຜູ້ສັປາປ່ານຮາຊວງສົ່ງຈິນ (Chin, ດ.ສ. 1115–1234) ຂັ້ນຮອງ ແລ້ວມີການຄ້າທາງທະເລພະສາມາດຕ່ອງເຮືອນາດໃຫຍ່ແລະສາມາດເດີນເຮືອໜ້າມມາສຸ່ມທາ ແຕ່ກວ່າວະຄວາມໄມ່ມິ່ນຄົງທາງການເມື່ອງ ທຳໃຫ້ຮາຊວງສົ່ງຂ້ອງຫາດເຄື່ອງຈຸງໃຈແລະເຄື່ອງສົງເສລີມໃນການທີ່ຈະຕັ້ງຕະເປັນມາກອຳນາຈທາງທະເລ (A maritime power) ທັ້ງ ၅ ທີ່ມີໂຄກສອນວຽກກ່ອນໜັ້ນໂລກຕະວັນຕກແລ້ວຕັ້ງແຕ່ຄຕວຮຽບທີ່ 12

ຈິນໄດ້ກັບກລາຍເປັນອົກມາກອຳນາຈອີກຮັ້ງໜຶ່ງເມື່ອອານາຍີ່ນມອງໂກລພິຈິຕຈິນໄດ້ໃນດ.ສ. 1280 ຈິນໃນສັມຍີມອງໂກລເປັນໃຫຍ່ຕົກອູ່ກ່າຍໄດ້ການປົກຄອງຂອງຮາຊວງສົ່ງຫຍວນ (Yuan, ດ.ສ. 1279–1368) ແລະໄດ້ແຂ່ງຂາຍອຳນາຈອານາເຂດມາຍໄດ້ຮົ່ມອົງມອງໂກລໄປໂດຍຮອບແຕ່ໄມ່ສາມາດພິຈິຕຢູ່ປຸ່ນໜ້າ ພມ່າແລະເວີຍດນາມໄດ້ ກລ່າວ່າຄື່ອ ໄນສາມາດພິຈິຕເອເຊີກລາຍແລະເວີຍໄດ້ໄດ້ ຄົງຮະນັ້ນ ການສ້າງຈັກຮຽດຕິມອງໂກລ ເປັນການແສດງອານຸພາພໃຫຍ່ທລວງຂອງລັກທີ່ຈັກຮຽດຕິນີ້ມ (Imperialism) ໄປກ່າວທີ່ເວີຍແຕ່ກ່າວທີ່ເວີຍແລະທີ່ເວີຍໂປ່ງໂປ່ງ 600 ປຶກກ່ອນທີ່ຂ້າວຕະວັນຕກຈະສ້າງຈັກຮຽດຕິໃນທີ່ເວີຍ

ໃນສັມຍີທີ່ມີ ແມ່ເພີ້ມູອນາຍີ່ນມອງໂກລແລະໂຈຣສລັດຢູ່ປຸ່ນຄຸກຄາມຕລອດ ແຕ່ຄວາມເປັນ

อภิมหาอำนาจยังคงเป็นที่ประจักษ์ด้วย ราชวงศ์หมิงได้พื้นพูดบรรดีจีนให้กลับเป็นอภิมหาอำนาจ ทรงเกียรติภูมิและอำนาจอันยิ่งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง จักรวรดิจีนมีขนาดพื้นที่และประชากรใหญ่ที่สุดยิ่ง กว่าญี่ปุ่นใน 276 ปีภายใต้การปกครองของราชวงศ์หมิง ประชากรเพิ่มจาก 100 ล้านคน เป็น 200 ล้านคน³⁶ จักรวรดิมีความมั่นคงที่สุดและมีอำนาจยิ่งใหญ่แฟไฟศาลไปทั่วภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ความยิ่งใหญ่ทรงพลังอำนาจอาจจะเข้าถึงขีดสุด ถ้าจีนมีได้ ปล่อยโอกาสของการเป็นมหาอำนาจทางทะเลให้หลุดลอยไป ทั้ง ๆ ที่จีนมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสูงยิ่งในการต่อเรือขนาดใหญ่และการเดินเรือข้ามมหาสมุทร ดังเห็นได้จากการที่ จางหวังชันทีเจิงหอ (Cheng-Ho) ได้นำกองเรือเดินเรือไปทั่วทั่วทั่วโลกเพื่อแสดงพระบรม เดชาనุภาพถึง 7 ครั้ง ระหว่าง ค.ศ. 1405-1433 กองเรือประกอบด้วยเรือสำราญและเรือ ประมง จีนจึงน่าจะมีโอกาสก่อการลอกตะวันตกที่จะเป็นเจ้าแห่งทะเลตะวันออก และสามารถจะแสวงหา ความมั่งคั่งจากการพาณิชยานารี ตลอดจนครอบงำดินแดนเพ้นท์ทะเลอันเป็นแหล่งทรัพยากร ธรรมชาติและแหล่งการค้า แต่จีนก็ปล่อยให้โอกาสอันมีค่าแห่งหลุดลอยไปอีก อีกทั้งยังปิดโอกาสจีน เองในการที่จะมีความสัมพันธ์กับโลกภายนอก ซึ่งจะทำให้จีนมีวิสัยทัศน์กว้างไกลและรับ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาจักรวรดิให้เจริญทันสมัย โดยสั่งห้ามน้ำหลุดลอยไปอยู่ในเมือง ของชาวตะวันตก โลกตะวันตกได้สร้างจักรวรดิ เป็นใหญ่ทุกหน่าน้ำของโลกและสร้างความมั่งคั่ง ขึ้นด้วยนโยบายเรือปืนตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา จนกลายเป็นมหันตภัยคุกคามจีน จักรวรดิ จีนต้องเผชิญชะตากรรมตกต่ำสุดชั้นในรอบศตวรรษแห่งความอัปยศ ระหว่าง ค.ศ. 1842-1943 ด้วยน้ำมือของบรรดามหาอำนาจตะวันตก

1. จักรวรดิจีนสมัยซิง (ค.ศ. 1644-1912)

ชาวแมนจูได้แสดงความสามารถในการบริหารพิชิตดินแดนมาแล้วก่อนที่จะได้ครอบครองจีน ตั้งจะเห็นได้จากการที่กองทัพแมนจูได้สถาปนาจักรวรดิเริ่มต้นขึ้นที่แมนจูเริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 1621 พิชิตมองโกเลียใน (Inner Mongolia ในภูมิภาคเอเชียใน, Inner Asia) และภูมิภาคลุ่มน้ำอาmur (Amur Region) ภายหลัง ค.ศ. 1631 และพิชิตเกาหลีได้ใน ค.ศ. 1637 อำนาจแมนจูรุ่งเรือง สุดชั้นเมื่อสามารถครอบครองจีนได้ใน ค.ศ. 1644 ราชวงศ์ซิงได้ทุ่มเทกำลังปราบกบฏภายในจน สถาปนาความมั่นคงภายในได้สำเร็จใน ค.ศ. 1681 สันติสุข ระบบการปกครองที่มีความ ระมัดระวังพอประมาณ การตั้งถิ่นฐานแน่นอนและการเสียภาษีรายหัว ล้วนเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยให้ ราชวงศ์สามารถสถาปนาความมั่นคงแห่งรัฐและสามารถสถาปนาจักรวรดิอันยิ่งใหญ่ได้ภายใน 3 รัชกาลสืบต่อเนื่องกัน 135 ปีคือ รัชกาลจักรพรรดิคัังสีผู้ทรงพลังแข็งแกร่งและทรงพระบรม เดชาบุญยิ่ง จักรพรรดิหยุ่นเจิงและจักรพรรดิเฉียนหลง

1.1 รัชสมัยจักรพรรดิคังสี

ตามประวัติศาสตร์อันยาวนาน การปกครองและควบคุมจีนทั้งประเทศยากที่จะยังยืนยาวนานได้ ถ้าจีนไม่สามารถครองครองเอเชียกลาง เพราะเอเชียกลางเป็นปราการแรกในการตั้งรับการรุกรานของ盎格ฤษมองโกลและเตอร์ก ความมั่นคงปลอดภัยของจักรวรรดิจึงขึ้นอยู่กับการสถาปนาความมั่นคงปลอดภัยตามชายแดนจีนภาคเหนือและภาคตะวันตกเป็นเบื้องต้นเสมอมา การรับซ้ำดักกันด้วยชีดความสามารถทางการทหาร ก่อนยุคใหม่แห่งอุตสาหกรรมและปีนไฟ การระบบหลังม้าและการใช้อูฐเป็นเครื่องซ้ำดักการศึกสงครามในภูมิภาคเอเชียตะวันออก แม้ชาวมองโกลและชาวแมนจูจะใช้ปืนไฟบ้างแล้วเพื่อตีป้อมค่ายก็ตาม

เลี้นทางออกไปสู่เอเชียตะวันตกและเอเชียกลางคือ บริเวณเทือกเขาอัลไต (Altai) และสูมแม่น้ำอิลี (Ili, ในชินเกียงตะวันตกเฉียงเหนือปัจจุบัน) ซึ่งล้วนเป็นดินแดนจีนเตอร์กมุสลิม (Chinese Turks) ที่เรียกว่า จีนตุรกีสถาน (Chinese Turkistan) ในศตวรรษที่ 17 เมื่อรัชวงศ์ชิงเคลื่อนอำนาจในจักรวรรดิจีน ดินแดนจีนตุรกีสถานมีชนชาวมองโกลตะวันตก (West Mongols) โดยเฉพาะแห่งจุกการ์ (Dzungars) อาศัยมากตามชายแดนตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวอูสเซียร์มุกุคาม มีที่ท่าจะเข้าครอบครองลุ่มแม่น้ำอามูร์ (Amur) และลุ่มแม่น้ำอูซูร์ (Ussuri) ซึ่งเป็นดินแดนจีนใกล้ชิดแมนจูเรีย ดังนั้น นอกจากการปราบเสี้ยนหนานамแผ่นดินภายใต้จักรพรรดิคังสีจึงต้องทรงระวังระวังภัยมองโกลและภัยรุสเซียด้วย

ก. ภัยมองโกล ก่อนที่ชาวแมนจูจะครอบครองจีน ชาวแมนจูมีความสัมพันธ์ที่ดีมากกับพากมองโกล มักร่วมกันปล้นสะดมชายแดนจีนและแบ่งสันปันส่วนทรัพย์เชลยและเชลยศักดิ์กันแต่เมื่อชนมองจูได้ครอบครองจีนแล้ว ความเป็นมิตรยกที่จะเกิดขึ้นได้ เพราะอำนาจมองโกลสามารถคุกคามดินแดนมองจูเรียตั้งแต่เกิดและอาจแยกสลายพลังชาวมองจูโดยวิธีการยุยงปลูกปั่นกลุ่มมองจูคลั่งชาติ ให้ต่อต้านนโยบายราชวงศ์ชิงที่ยินยอมให้อารยธรรมจีนกลืนเป็นจีน (Sinification) ชนมองโกลกลุ่มที่เป็นภัยคุกคามราชวงศ์ชิงมากคือ ชนมองโกลตะวันตกผ่านการซึ่งมีถิ่นฐานอยู่ที่บริเวณเทือกเขาอัลไตและลุ่มแม่น้ำอามูร์ ผู้นำคือ กัลตัน (Galdan) สถาปนาจักรวรรดิจุกการ์ (Dzungaria) ขึ้น จุกการ์มีจุดมุ่งหมายที่จะสถาปนาจักรวรรดิในเอเชียกลางโดยพิชิตดินแดนจีนตุรกีสถานได้ใน ค.ศ. 1679 บุกมองโกลเลี้ยงนอก (Outer Mongolia) ใน ค.ศ. 1687 ปล้นสะดมดินแดนขัลคา (Khalkha) ของชนมองโกลตะวันออกแล้วรุกคืบหน้าลีกเข้าไปในลุ่มแม่น้ำเครุเลน (Kerulen) ภัยมองโกลผ่านจุกการ์คุกคามจักรวรรดิจีนและดินแดนมองโกลเลี้ยมหากายมาก

ข. ภัยรุสเซีย ความเป็นรัฐที่อาณาเขตทั้งในทวีปยุโรปและเอเชีย (Eurasian state) ทำให้รุสเซียสามารถขยายอำนาจอาณาเขตไปทางทวีปยุโรปและเอเชียได้ตามความประสงค์ ตั้งแต่ ค.ศ. 1580 รุสเซียได้ครอบครองดินแดนไซบีเรียจนจดชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกได้โดยง่ายปราศ

จากการขัดขวางจากชนชาติใด แต่ใช้บีเรียและชายฝั่งทะเลเมืองมีภูมิอากาศหนาวจัดเกือบทั่วโลกเป็นชายฝั่งทะเลไม่มีความเหมาะสมที่จะสร้างเมืองท่าได้ รัสเซียจึงต้องการดินแดนลุ่มแม่น้ำอาซูร์ และลุ่มแม่น้ำอูซึร์ ที่อยู่ในสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุทรัพยากร พื้นที่ดินเหมาะสมแก่การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ดินแดนที่รัสเซียต้องการเป็นดินแดนชิดใกล้แม่น้ำเจ้าแม่น้ำเจ้าพระยา จึงเป็นการยากยิ่งที่ชาวแม่น้ำจะปล่อยให้รัสเซียยึดครองดินแดนได้โดยง่ายดาย

รัสเซียได้รุกเข้ามายังดินแดนดังกล่าวอย่างเงียบๆ ไม่เร่งร้อนแต่ทว่าดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้ง ประหนึ่งน้ำซึมใต้ผิวดิน ยกแก่การสังเกต การแทรกซึมยังปราศจากในรูปของการค้าขายและการสำรวจดินแดน ทหารม้ารัสเซีย (Cossacks) พยายามที่จะเข้าครอบครองเขตทุ่งหญ้าสั้นในเอเชียกลางและเอเชียตะวันออก รัสเซียเข้าปัลล์สะตมลุ่มแม่น้ำอาซูร์หลายครั้งระหว่าง ค.ศ. 1640–1660 และมุ่งมั่นที่จะครอบครองลุ่มแม่น้ำนั้นตั้งแต่ ค.ศ. 1669 โดยอาศัยจังหวะเหมาะสมที่ราชวงศ์ซึ่งกำลังเผชิญกับภัยภายในจักรวรรดิจีน แต่ชาวแม่น้ำเจ้าแม่น้ำเจ้าพระยา จึงเป็นการรุกเข้ามายังดินแดนซึ่งเป็นของจีนและเป็นการคุกคามดินแดนแม่น้ำเจ้าแม่น้ำเจ้าพระยา ชาวแม่น้ำเจ้าแม่น้ำเจ้าพระยา เกิดการรบทั้งสองฝ่าย ค.ศ. 1652 แล้ว

ค. การจัดภัย ภัยมองโกลผ่าจุงการคุกคามดินแดนตะวันตกเฉียงเหนือ และภัยรัสเซียคุกคามดินแดนตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภัยที่อาจมีความร้ายแรงอันตรายยิ่ง ถ้าชนมองโกลจุงการและรัสเซียร่วมกันเป็นพันธมิตรคุกคามจีน จักรพรรดิคังสีจึงมีพระราชโสดาฯ แน่ใจว่าต้องพยายามแยกพากจุงการให้อยู่โดดเดี่ยว ไม่ให้มีการสร้างพันธมิตรชื่น และหมายจัดภัยรัสเซียก่อนเป็นเบื้องต้น

ด้วยกำลังพลที่เหนือกว่าและด้วยระบบการขนส่งทางน้ำระหัวงทิศเหนือกับทิศใต้ ทำให้ราชวงศ์ซึ่งเป็นฝ่ายได้เปรียบชาวรัสเซียผู้รุกรานผู้ประสบปัญหาการส่งกำลังบำรุงจากส่วนกลางสู่ไซบีเรีย ใน ค.ศ. 1685 กองทัพแม่น้ำสามารถขับพากจุงการออกจากลุ่มแม่น้ำอาซูร์ได้สำเร็จ ถึงกระนั้นการรุกของรัสเซียน่าจะทวีความเข้มข้นยิ่งขึ้นอีก เพราะใน ค.ศ. 1689 รัสเซียมีจักรพรรดิปีเตอร์ (Peter, ค.ศ. 1689–1725) ผู้ทรงพระปรีชาสามารถในการสร้างจักรวรรดิ แต่การรุกมิได้เป็นการง่ายดายเช่นนั้น รัสเซียต้องเผชิญกับจักรวรรดิจีนที่มีจักรพรรดิคังสีผู้ทรงพระปรีชาสามารถในการสร้างจักรวรรดิไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน

แม้จักรวรรดิจีนจะแสดงพลกำลังพร้อมป้องดินแดนเต็มที่ แต่จีนก็ไม่ปราณາที่จะก่อศึกสังหารมกับรัสเซีย ด้วยเกรงภาวะศึก 2 ด้านทั้งมองโกลจุงการและรัสเซีย อีกทั้งจีนเองต้องการเด็จศึกมองโกลจุงการมากกว่า ส่วนรัสเซียเองก็ต้องการมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีน สินค้าที่ปราณามากคือ เหรียญกษาปณ์เงิน (Silver) จากจีน รัสเซียจึงต้องการประสานผลประโยชน์กับจีนโดยสันติวิธีทางการทูตมากกว่าทุทธิวิธี รัสเซียได้ส่งผู้แทนไปนครปักกิ่ง การเจรจาจึงเป็นอย่างเป็นมิตร

ใน ค.ศ. 1689 การเจรจาจึงสำเร็จผลโดยเหตุจำเป็นของฝ่ายรัสเซียเอง กล่าวคือ ชาร์ปีเตอร์มีพระราชวิเทศภายในที่จะสร้างจักรวรรดิรัสเซียในยุโรป โดยคาดว่าจะต้องมีการบครังใหญ่กับกองมาข่านาจคือสวีเดนและจักรวรรดิอตโตมัน (Ottoman Turk) รัสเซียจึงไม่ประณานาที่จะเปิดศึกกับจีนเป็นภาวะศึก 2 ด้าน³⁷ รัสเซียพร้อมที่จะถอยเมื่อจีนยืนหยัดต่อต้าน รัสเซียพร้อมที่จะรุกเมื่อปราศจากการต่อต้านสักดักกันเท่านั้น ดังนั้น รัสเซียจึงยินยอมเจรจาด้วยตัวกรณีพิพาทกับจีนและลงนามในสนธิสัญญาที่เมืองเนร์ชินสก (Nerchinsk - เมืองชายแดนบนฝั่งแม่น้ำอาmur) ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1689 สนธิสัญญาฉบับนั้นเป็นฉบับแรกที่จีนได้ลงนามกับมหาอำนาจชาติตะวันตกผู้ซึ่งร่างเงื่อนไขสนธิสัญญาให้แก่จีนคือ นักบวชสำนักเยซูวิต (Jesuit) เป็นสนธิสัญญาภาษาจีนและภาษารัสเซีย ตามสนธิสัญญาฉบับนั้น มองโกเลียนอกเป็นดินแดนที่ไม่เป็นของใคร ("no man's land") เป็นการกีดกันรัสเซียให้มีพรอมแต่ห่างออกไปจากจีนมาก รัสเซียต้องรื้อป้อมค่ายและอพยพชาวรัสเซียออกจากดินแดนอัลบาซิน (Albazin) พรอมแต่จีนมีความมั่นคงยิ่งขึ้นนับแต่นั้นมา รัสเซียก็สมประสงค์ที่ได้รับอนุญาตทำการค้าขายกับจักรวรรดิจีน การเป็นมิตรกับรัสเซียครั้งนั้นยังมีความหมายต่อจีนอีกด้านหนึ่งคือ จีนหวังความเป็นกลางจากรัสเซียในการณ์ที่จีนจะปราบชนมองโกลผ่านจังหวัด

จักรพรรดิคังสีทรงปกป้องชนมองโกลของรัฐชาล่า (Khalkha) ของดินแดนมองโกลเฉียง (Central Mongolia) จากภัยมองโกลจุงการคุกคาม และใน ค.ศ. 1691 ทรงเป็นประธานในมหาสมาคมมองโกล มีพระบรมราชโองการให้จัดตั้งรัฐชาล่าใหม่เป็น 4 รัฐ 5 ปีต่อมา กำลังแสนยา弩ภาพแม่นจูได้บดขี้ม่องโกลจุงการจันหยอยยับ

๔. การสร้างจักรวรรดิ นอกจากເອເຊີກລາງແລ້ວ ຊຶ່ງເປັນຈຸດເຮີມຕັນຂອງການສ້າງຈັກຈົກຈັກສໍາເລັດ ຮາຊວງຄື່ງໝາຍມຸ່ງສູງເບີຕ ອີເບຕມີພື້ນທີ່ກວ້າງໃຫຍ່ໄປຄາລແລະພື້ນທີ່ມີຮະດັບສູງມາກ ເປັນພື້ນທີ່ໄວ້ພັນອຸ້ພື້ນ (Treeless) . ມີກົມົມາກົມປຽນແປຣຈາກທາງຈັດກລາງຄື່ນສູ່ຮ້ອນຈັດກລາງວັນອີເບຕມີປະຈາກຈະຍາບາງມາກ ອີເບຕມີເສັ້ນທາງການຄ້າໄປສູ່ອິນເຕີຍ ມອງໂກເລີຍແລະຈິນ ອີເບຕສົ່ງເຄື່ອງຮາຊບຣານາການໃຫ້ຈັນຕັ້ງແຕ່ສົມຍໍ່ມິງ ສາສນາພຸຖອນໃນອີເບຕມີ 2 ນິກາຍແຊ່ງກັນທ້າທັນກັນຄື່ອນິກາຍໜົກແຕງ (Red Hat) ແລະນິກາຍໜົກແຫຼືອງ (Yellow Hat) ກ່ອເກີດສົງຄຣາມສືບຕໍ່ແຫ່ງດາໄລ ລາມະ (Dalai Lama) ຜູ້ເປັນປະມຸນທີ່ກາຍ ເປີດໂຄກສິໄຫ້ທັງອນາຍີ່ນມອງໂກລແລະຈິນສາມາດແກຣກແຊ່ງຈັນເປັນເຫຼຸດໃຫ້ອີເບຕຕ້ອງສູ່ເລີຍອຳນາຈອວິປີໄຫ້ທ້າຍສຸດ

ระหว่าง ค.ศ. 1641–1642 ຊົນມອງໂກລຕະວັນຕັກປະບົນກາຍໜົກແດງແລ້ວຕັ້ງດາໄລ ລາມະອົງຄື່ 5 (ค.ศ. 1617–1682) ແຕ່ໃນ ค.ศ. 1705 ຈັກປຣີດັກສີທຽບແຕ່ງຕັ້ງດາໄລ ລາມະ ໄກມໂດຍພລກາຮ້າວອີເບຕຈຶ່ງຕ່ອຕ້ານໂດຍມອງໂກລຈຸງກາຮົບຜູກເຂົ້າສູ່ໂຈມຢືດນະຮລວງລາຊາ (Lhasa) ແລ້ວບັດຂີ້ກອງທຫາມແມ່ນຈູ ແຕ່ຕ່ອມາອີກ 3 ປີ ຈິນພິຊີຕອີເບຕຕັ້ງດາໄລ ລາມະອົງຄື່ໄມ່ ຕັ້ງແມ່ທັພເປັນຜູ້ວ່າຮາກກາຣ (Resident general) ແລ້ວຕັ້ງກອງທັພປະຈຳໄວ້ອີເບຕຕົກເປັນຮູ້ໃນອາຮັກຂາຂອງຈິນນັບແຕ່ນັ້ນນາ

1.2 รัชสมัยจักรพรรดิหยุ่งเจิง

แม่จักรพรรดิคังสีจะทรงพิชิตເອເຊີກລາງ ปราบທັງພວກມອງໂກລແລະອີບຕໍດ້າຮັບຄານ ແຕ່ເມື່ອສິ້ນແຜ່ນດິນນັ້ນແລ້ວ ຈັກປຣົດທີ່ຍຸ່ງເຈິ້ງຕ້ອງເພື່ອຢູ່ປະຫວາງແດນເໜີອນເດີມ ຈຶ່ນຍັງຄົງຕ້ອງສູ່ຮັບກັບຂັກລຸ່ມນ້ອຍມາກມາຍໃນການຕະວັນຕົກເນີຍໃຫ້ ການສູ້ຮັບເປີດຈາກຂຶ້ນທີ່ຂີ່ນເກີ່ງປັຈຸບັນ ຂົນມອງໂກລທະວັນຕົກລຸ່ມທີ່ເຮັດວຽກແອງວ່າ ກຳລຸ່ມກຸກ (Kalmuks) ໄດ້ອພຍພເຂົາໄປປັດຖິ່ນສູ່ການໃໝ່ຂີ່ນເກີ່ງຂັບໄລ່ຂົນພື້ນເມື່ອງເດີມຄື່ອ ພວກຄາຊັກ (Kazaks) ແລະພວກເຕົອຮົກອອກໄປ ພວກກໍລຸ່ມກຸກຈີ່ງຕ້ອງພັວພັນໃນກາຮົກກັບຈິນໃໝ່ໄດ້ກ່ອກເກີດຜລກຮາບທ່ອງຄວາມສົມພັນຮ່ວ່າງຈິນກັບຮູສເຊີຍດ້ວຍ ເພຣະພວກກໍລຸ່ມກຸກ ປັ້ນສະດມຕາມຫາຍແດນເປັນທີ່ເດືອດຮັວນແກ່ຈົວຮູສເຊີຍມາກ

ນອກຈາກປັ້ນຫາມອງໂກລແລ້ວ ຈິນແລະຮູສເຊີຍກີ່ມີປັ້ນຫາພຣມແດນໄມ່ແນ່ນອນ ຮັງຈາກການເຈຣາຮ່ວ່າງ ດ.ສ. 1726–1727 ແລ້ວ ຈຶ່ນມີການຕົກລົງທຳສະນີສັງຄູາອີກຈັບທີ່ເມື່ອງເຄີຍຕາ (Kiakhta) ໃນ ດ.ສ. 1727 ສັນອີສັງຄູາຈັບນັ້ນໄດ້ປັກປັນພຣມແດນຮ່ວ່າງດິນແດນມອງໂກລເລີຍຂອງຈິນກັບໃໝ່ເຮີຍຂອງຮູສເຊີຍ ຮູສເຊີຍໄດ້ພລປະໂຍ່ນເປັນດິນແດນຮ່ວ່າງຕົ້ນແມ່ນໜ້າອີລິທີ່ (Irtysh) ກັບເທິກເຂາຍັນ (Sayan Mountains) ແລະດິນແດນບວງທາງທີ່ໄດ້ແລະທີ່ຕະວັນຕົກເນີຍໃຫ້ຂອງທະເລສາບໄປຄາລ (Baikal) ເປັນພື້ນທີ່ທັງໝົດ 40,000 ຕາຮາງໄມ່ລ໌ ຮູສເຊີຍໄດ້ຮັບອົກສິຫຼົງທາງການຮ່າງຄ້າທີ່ຈະກຳໄໝໄສມາຮັດ ພັນນາໃໝ່ເຮີຍຕະວັນອອກ ແລະໄດ້ຮັບອົກສິຫຼົງໃນການເພຍແພວ່ຄາສານາຄຣິສ്ടົນນິກາຍກຣີກ ອອໂຮດອກ້ອງ (Greek Orthodox) ໃນ ນັກປັກກິ່ງ ຜລປະໂຍ່ນທີ່ໄດ້ຮັບເປັນເຄື່ອງແລກເປີ່ນກັບການທີ່ຮູສເຊີຍ ຍອມຮັບອໍານາຈັກຮຽດຈິນໃນເອເຊີກລາງແລະດິນແດນທາງທີ່ຄໍາເຫັນຂອງແມ່ນໜ້າອຸມຣີປັດເທິກເຂາສົຕາໂນວັວ (Stanovoii) ສັນອີສັງຄູາແອຣີສິກແລະເຄີຍຕາໃຫ້ຄຸນປະໂຍ່ນແກ່ຈິນມາກ ເປັນຮັ້ງແຮກທີ່ຈິນສາມາດສັກປາປ່ານຄວາມມັ້ນຄົງຕາມພຣມແດນຈົດເຂົດທຸກໆຫຼັງຫຼັງສັ້ນໄດ້ສໍາເລົງ ຕາມສັນອີສັງຄູາເຄີຍຕານັ້ນ ຈິນຍັງໄດ້ຮັບມືຕຣີຈາກຮູສເຊີຍແລະສາມາດກຳທັນດໄທຮູສເຊີຍເປັນດິນແດນກັນກະຮາບ (Buffer) ກັບດິນແດນຂອງພວກມອງໂກລ ຈິນສັ່ງຜູ້ແທນໄປຮູສເຊີຍອີກ 2 ຄຣັງໃນ ດ.ສ. 1731 ແລະ ດ.ສ. 1732 ເພື່ອເຈຣາຂອໃຫ້ຮູສເຊີຍເປັນກຳລາງໃນການທີ່ຈິນຈະປຣາບກົບໝູມອງໂກລກໍລຸ່ມ ອ່າງໄກ້ຕາມ ຮູສເຊີຍຢັງຄົງປරາຮາສຸ່ມແມ່ນໜ້າອຸມຣີມາກເພຣະເປັນດິນແດນວັນອຸດົມສມບູຮົນດ້ວຍໂຄກທັກພົມ ມີປະກາງບາງມາກ ແລະໄມ່ມີກອງທທາຮົງປະຈຳຕື່ນແລຍ

ຄວາມສົມພັນຮ້ວ່ານັ້ນດີກາມກັບຮູສເຊີຍໜ່ວຍໃຫ້ຈິນສາມາດປຣາບກົບໝູມອງໂກລກໍລຸ່ມໄດ້ຮັບຮົ່ນ ແມ່ຮູສເຊີຍຈະມີໄດ້ໃຫ້ຄຳຕອບແກ່ຈິນເຮືອງຄວາມເປັນກຳລາງ ເພຣະຕິດພັນໃນສົງຄຣາມສືບຮາຍ໌ໂປແລນດ໌ (ດ.ສ. 1733–1736) ແລະມີໄດ້ສັ່ງດ້ວຍໜ້າແລະບຣດາຂຸ່ນນາງມອງໂກລໃຫ້ຈິນຕາມຄໍາອົກຕາມ ສົງຄຣາມປຣາບກົບໝູມອງໂກລກໍລຸ່ມກິນເວລານານຕັ້ງແຕ່ ດ.ສ. 1732 ເປັນຕົ້ນນາມ ນອກຈາກປັ້ນຫາມອງໂກລແລະຮູສເຊີຍແລ້ວ ສົງຄຣາມກຳລາງເມື່ອໃນອີບຕໍດ້າຮັບຮ່ວ່າ ດ.ສ. 1727–1728 ບີບບັງຄັບໃຫ້ຈິນຕົ້ນສັງກອງທັພເຂົ້າຮະຈັບເຫຼຸ່ມ ຈັດຕັ້ງຂ້າທສວງ 2 ຄນປົກຄອງແລະມີກອງທທາຮົງ 2,000 ຄນປະຈຳການ ອີບຕໍດ້າກັບລາຍເປັນຮູ້ໃນອາຮັກຂາຂອງຈິນອີກຮັ້ງທີ່ .

1.3 รัชสมัยจักรพรรดิเฉียนหลุง

การสร้างจักรพรรดิในรัชกาลนั้นขึ้นเชื่อว่าเป็นการบรรลุจุดมุ่งหมาย 10 ประการ (Ten Achievements) และเป็นซัยชนะด้วยมหานคร 10 ครั้ง (Ten Victories)

พระราชวิเตศบายในจักรพรรดิเฉียนหลุงได้กำหนดจุดมุ่งหมายไว้หลายประการได้แก่ การสถาปนาความมั่นคงโดยการเพด็จศึกโคนั่นลัมชนมองโกล การปราบกู่ลุ่มมองโกลตะวันออกต้องเริ่มด้วยการปราบชนกลุ่มมองโกลตะวันตกก่อนโดยเฉพาะกลุ่มกัลมุก (Kalmuks) การพิชิตลุ่มแม่น้ำอิลี่และซินเกียงเพื่อบรัง��หนาจากของพวกกัลมุก และการครอบครองอิเบตเพื่อเสริมความมั่นคงของขินเกียงและมองโกลเดีย พระราชวิเตศบาย เช่นนั้น ทำให้รัชกาลนั้นเต็มไปด้วยศึกสงครามครั้งใหญ่ ๆ

ในด้านรัชกาลนั้น พากมองโกลผ่านจุ่งการรบกุมมองโกลเดียแต่เป็นฝ่ายแพ้แก่จีน เพราะกองทหารเม่นจูใช้ปืนใหญ่ (Artillery) ในการรบอย่างมีประสิทธิภาพมาก ใน ค.ศ. 1739 พากมองโกลกัลมุกเป็นกลุ่มที่สองที่ต้องยอมสยบศิโรราบท่อ กองทัพเม่นจูและยอมยกดินแดนกึ่งหนึ่งของจีนต่รุกีสถานหรือซินเกียงปัจจุบันให้แก่จีน ยกเว้นลุ่มแม่น้ำอิลี่ (Ili) แต่ข้อตกลงนั้นไม่เต็ดขาดนัก ใน ค.ศ. 1755 จีนจึงเปิดฉากรบอีกจนได้รับชัยชนะเด็ดขาด และแสดงถึงอำนาจเหนืออย่างลุ่มมองโกล ตะวันตกทั้งปวงด้วยการแต่งตั้งเจ้านายมองโกลตะวันตกปกครอง เป็นการยุติสิ่งความกลางเมืองของชนมองโกลตะวันตกเองที่ยืดเยื้อมาถึง 10 ปี แต่ต่อมาชนมองโกลตะวันตกก็ยังคงแปรพักรدار กองทัพจีนจึงต้องปราบอย่างเด็ดขาดแล้วกวาดต้อนผู้คนทั้งรังลุ่มแม่น้ำอิลี่ ทั้งชาวเทครัวและบังคับ อพยพออกจากพื้นที่ให้กระจัดกระจายไป เป็นการสลายพลังของพวกมองโกลตะวันตก ซึ่งผ่าน จุกการ์ถูกเปลี่ยนเป็นโอลอต (Olööt หรือ Olot หรือ Oyrat)

แม้มหמדภัยจุ่งการแล้ว จีนก็ยังต้องระแวงภัยจากพวกคาชัคเจ้าถินเดิมที่จะเข้าครอบครองดินแดนแทนพวกมองโกลกัลมุกที่ถูกจีนมาแทรก ความไม่สงบในดินแดนจีนต่รุกีสถานทำให้จีนต้องปราบปราบอีก หนึ่งแต่นั้นมาอย่างชนมองโกลกีดับดันสินซีชื่อ ปิดฉากการเป็นภัยคุกคามจีน มาข้านานกว่าพันปี ในรัชกาลจักรพรรดิเฉียนหลุนนั้น จักรพรรดิจีนแฟ่ขยายเข้าครอบครองบริเวณจีนต่รุกีสถานและบริเวณโคโค โนร์ (Koko Nor หรือทะเลสาบบลู, Blue Lake) ซึ่งล้วนเป็นดินแดนผืนใหญ่บริเวณภาคเหนือและภาคใต้ของเทือกเขาเทียนชาน โดยมีดินแดนส่วนสำคัญยิ่งคือ ดินแดนสองข้างของเทือกเขาเทียนชานที่แฟ่ขยายไปถึงบริเวณทะเลสาบบากาลแดช (Lake Balkash) ราชวงศ์ซึ่งได้ตั้งชื่อดินแดนภูมิภาคนั้นใหม่ว่า ชินเกียง (Sinkiang แปลว่า เมืองใหม่, New Dominion) และกำหนดเป็นพื้นที่การปกครองพิเศษ โดยตั้งแม่ทัพเป็นผู้ว่าราชการ ตั้งศูนย์อำนาจอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำอิลี่และมีกองทัพประจำการ

การครอบครองชนเผ่าที่ให้จีนได้ปักครองแล้วทารีมไปกลับถึงบริเวณกลุ่มเทือกเขาปามีร์ (Pamir Massif) ในใจกลางของเอเชียกลาง ซึ่งเป็นจุดแบ่งเขตอาเซียนตะวันออก ออกจากเอเชียตะวันตก การขยายอำนาจเข้าสู่เอเชียกลาง เช่นนั้นถือเป็นจุดหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญยิ่ง เพราะชนเรื่องเจ้าถิ่นเริ่มล่าถอยจนแก่ผู้ที่เข้าดังถิ่นฐาน (Settlers) การครอบครองชนเผ่าและมองโกเลียซึ่งล้วนเป็นดินแดนในภูมิภาคเอเชียใน ทำให้เกิดความประسانกลมกลืนกันระหว่างจีนซึ่งเป็นจักรวรรดิเกษตรกับอนารยชนผู้ต่าง ๆ ของเขตทุ่งหญ้าล้าน

เมื่อได้ครอบครองเอเชียกลางแล้ว จีนก็เริ่มสนับปัญหาอิทธิพลที่กำลังทึบหนึ่งเมื่อเกิดการต่อต้านจีนในอิเบตและเกิดสังคมรากฐานเมืองขึ้นใน ค.ศ. 1750 และในระหว่าง ค.ศ. 1755-1779 ทั้งมองโกหลุ่งการและจีนได้เข้าแทรกแซง จีนเป็นฝ่ายปราบปรามสังคมรากฐานเมืองได้สำเร็จ อีกภายนอกได้ทำการทดสอบผิด ๆ ถูก ๆ ยานาจทางการเมืองจีนในอิเบตก็เริ่มมีระบบเบียบร่วมเข้ากับระบบการเมืองจีนลงถึงปี ค.ศ. 1912 เมื่อเกิดปฏิวัติจีนในประเทศจีน

การที่ราชวงศ์ชิงเพิ่รพยายามจนท้ายสุดได้ครอบครองมองโกเลีย อิเบต และชนเผ่าล้วนเป็นการลืบต่อจุดมุ่งหมายเดิมของจักรวรรดิจีนให้ต่อคือ การเข้าครอบครองแล้วทารีม (Tartar Basin) ในใจกลางของเอเชียกลาง เพื่อเป็นการสร้างปราการเกราะบังคีกศัตรูที่จะมาจากทิศทางนั้น เหตุผลความมั่นคงทำให้จีนต้องยอมทุ่มสรรพกำลังมหาศาลเพื่อพิชิตดินแดนให้ได้แม้จะยากลำบาก สักเพียงใดก็ตาม รัชสมัยเฉียนหลุ่งมีความสามารถที่จะระดมสรรพกำลังได้เช่นนั้น เพราะเป็นยุคสมัยบ้านเมืองจีนสงบสุข ประชากรเพิ่มพูน เศรษฐกิจมั่นคงและมั่งคั่ง ความมั่นคงและความมั่งคั่งย่อมทำให้จีนสามารถควบคุมเอเชียกลางและเอเชียในได้อีกครั้งหนึ่ง การสร้างจักรวรรดิเช่นนั้นเป็นเครื่องประจักษ์ถึงพลังอำนาจอันตั้งมั่นดั่งอยู่ได้ (Vitality) ของชาวนอนจู

เมื่อพร้อมแล้วภาคเหนือและภาคตะวันตกมั่นคงแล้ว จักรวรรดิเฉียนหลุ่งจึงเริ่มเปลี่ยนทิศทางการสร้างจักรวรรดิไปสู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่าง ค.ศ. 1765-1769 กองทัพจีนบุกมาแต่ไม่ถึงนครอังวะ ถึงกระนั้นพม่าก็ต้องยอมก้มเกล้าประนมกรต่อจีน กองทัพจีนยังบุกเนปาลใน ค.ศ. 1792 เพราะชาวเนปาลบุกอิเบตก่อน ทหารกุรุชา (Gurkhas) ของเนปาลพ่ายแพ้ เนปาลต้องยอมรับอำนาจจีน พร้อมแลนจีนเริ่มประชิดอินเดียซึ่งตกเป็นเป้าหมายอาณา尼คุณของอังกฤษ

ดินแดนมองโกเลีย อิเบตและจีนตุรกีสถานที่ราชวงศ์ชิงพิชิตได้นั้น ล้วนเป็นดินแดนที่จีนเคยสูญเสียไปในปลายสมัยถัง จักรวรรดิจีนในสมัยชิงยังใหญ่มากในรัชสมัยจักรพรรดิเฉียนหลุ่ง ซึ่งถือเป็นยุคทองของจีนและราชวงศ์ชิง จักรวรรดิแผ่ขยายไปศาลาจากตินแดนมองโกเลียนอกในภาคเหนือไปจดถนนทางวังตั้งในภาคใต้ จากชายฝั่งทะเลตะวันออกไปจดเอเชียกลางในภาคตะวันตก บรรดาประเทศใหญ่น้อยในเอเชียกลาง เอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนใหญ่ต้องยอมรับอำนาจอินเดียเป็นใหญ่กว่าจักรวรรดิจีนสมัยถังและสมัยถัง

จะเป็นรองก็เฉพาะจักรวรรดิม่องกโกลของศตวรรษที่ 13 เท่านั้น จักรวรรดิมีขอบขั้นที่สำคัญไปแฟ้มีเพื่อศักดิ์และมีประชากรมากที่สุดอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ราชวงศ์ซึ่งได้ปิดจากภัยมองกโกลและภัยเตอร์กซึ่งเป็นมหันตภัยคุกคามจึงตามชายแดนภาคเหนือและภาคตะวันตกในประวัติศาสตร์จีนได้สำเร็จ เมื่อสิ้นศัตวรรษที่ 13 จักรวรรดิจีนมีความพึงพอใจในอำนาจแล้ว มีได้คิดแสวงหาอำนาจเหนือน่านน้ำได้ กำลังแสนยานุภาพจีนคือ กองทัพบก มีใช้กองทัพเรือ ภัยจากน่านน้ำ ตะวันออกได้สิ้นสุดไปแล้วเมื่อถึงศตวรรษที่ 18 จีนมีได้เฉลี่ยวใจแต่อย่างใดว่าจะต้องเผชิญภัยคุกคามจากการทางทะเลที่กำลังจะคืบคลานมาสู่จีนในศตวรรษต่อมา อีกประการหนึ่ง จักรวรรดิที่ยังใหญ่ไพศาลต้องอาศัยบประมาณมหาศาลเพื่อการบริหารและปกป้อง จักรวรรดิขนาดใหญ่จึงกลับกลายเป็นภาระใหญ่หลวงสำหรับราชวงศ์ซึ่งในศตวรรษที่ 19 เมื่อราชวงศ์ซึ่งมีปัญหาการคลังล้มละลาย สุดวิสัยที่จะรักษาจักรวรรดิและราชวงศ์ไว้ได้

2. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ : ลักษณะเนื้อแท้

ความยิ่งใหญ่ท่องพลาญภาพได้ปรากฏเป็นครั้งสุดท้าย เมื่อชาวแมนจูสถาปนาราชวงศ์ซึ่งขึ้นปกครองจีน พร้อมเดนจักรวรรดิจีนในศตวรรษที่ 18 แฟ้มีเพื่อการบริหารและปกป้อง จักรวรรดิขนาดใหญ่จึงกลับตัวยังประวัติศาสตร์อันยาวนานหลายพันปีและในฐานะที่เป็นอภิมหาอำนาจ จีนมองโลกอย่างไรและมีความสัมพันธ์อย่างไรต่อโลกภายนอก?

2.1 โลกทัศน์

สังคมจีนเป็นสังคมที่มีการเกษตรเป็นพื้นฐานมีใช้การค้า และปกครองโดยเจ้าที่ดิน (Landlords) และข้าราชการ (Bureaucrats) มากกว่าจะปกครองโดยพ่อค้าและนักการเมืองเหมือนในโลกตะวันตกแห่งศตวรรษที่ 18 จีนเป็นสังคมที่เห็นแต่ตนเองเป็นหลัก (Self-centered) และมีความมั่นใจในตนเอง (Self-assured) หากจนเห็นโลกภายนอกต่ำต้อยไร้ค่า สมควรแต่จะพยายามยอมต่อจีนมากกว่าอื่น โลกทัศน์จีนถือว่าจักรวรรดิจีนเป็นศูนย์กลางของจักรวาล (Sinocentric world concept) จีนมีความเชื่อมั่นและประจักษ์แก่ตานเองดีว่า จักรวรรดิจีนเป็นอภิมหาอำนาจยิ่งใหญ่ ด้วยพื้นที่อันกว้างใหญ่ไพศาล ทรงพลาญภาพด้วยกำลังแสนยานุภาพเป็นที่ครั้นคرامเกรงขาม มีประชากรมหภาคล อุดมด้วยทรัพยากรในแผ่นดิน มีความมั่งคั่งและยิ่งใหญ่ด้วยอารยธรรมความเจริญก้าวไก่ โลกทัศน์จีนเช่นนั้นคือเป็นจริงยิ่งขึ้นในสมัยราชวงศ์ซิง ในระเบียบแบบแผนของโลก อารยธรรมจีนและระบบศีลธรรมจารยามีความยิ่งใหญ่กว่าชนชาติใด ๆ ในโลก จีนความเชื่อมั่นยิ่งนักในความยิ่งใหญ่เป็นหนึ่ง ไม่เป็นสองรองใครในจักรวาลและถือว่าความยิ่งใหญ่ทรงพลังอำนาจ เห็นอีกประเทศเพื่อนบ้านคือความเป็นจริงตามธรรมชาติวิสัยที่จะต้องเป็นเช่นนั้น³⁸

2.2 ลักษณะความสัมพันธ์

ทรงคุณที่มองว่าจีนเป็นจักรวรรดิ เป็นแกนกลางของโลก (Middle Kingdom) และก็อตคนว่าเป็นหนึ่งในจักรวาลนั้น มีส่วนกำหนดลักษณะความสัมพันธ์ที่เจนพิงมีต่อโลกภายนอกกว่าต้องเป็นความสัมพันธ์บนพื้นฐานแห่งความไม่เสมอภาคกัน มีความเหลือมล้าต่ำสูงเป็นปกติวิสัยความสัมพันธ์ เช่นนี้สามารถหาความหมายได้จากคตินิยมเชื่อของที่กำหนดว่า มนุษย์สัมพันธ์ ยอมมีความแตกต่างกันเป็น 5 ระดับ จักหาความเสมอภาคกันมีได้ โลกเปรียบเสมือนครอบครัวใหญ่ มีจีนเป็นผู้นำครอบครัว จักรพรรดิจีนผู้ทรงเป็นพระอ罗斯แห่งสวรรค์ ทรงเป็นผู้แทนมวลมนุษยชาติในการมีความสัมพันธ์กับสวรรค์ผู้ทรงพลังอำนาจอยู่อันลึกลับ จักรพรรดิทรงปกครองมวลมนุษยชาติในแหล่งหล้าใต้ฟ้า ("All under Heaven") จักรพรรดิทรงสถิตในสุนัขะพระอ罗斯แห่งสวรรค์ในจักรวาลหรือโลกทั้งมวล มิได้ทรงเป็นพระอ罗斯แห่งสวรรค์เฉพาะในขอบขั้นที่สูงของพระองค์เอง จักรพรรดิต้องทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขแห่งมวลมนุษยชาติ การมีความสัมพันธ์กับจีนต้องเริ่มด้วยการถวายเครื่องราชบรรณาการแต่่องค์จักรพรรดิและต้องถวายบังคมโดยคุกเข่า 3 ครั้งและก้มศีรษะจรดพื้น 9 ครั้ง

คตินิยมความสัมพันธ์ที่มีการถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นเบื้องต้น (Tributary Relations) ยังสะท้อนความเชื่อมั่นเดิมของคนจีนที่ก็อตเป็นรัฐอภิมหาอำนาจยิ่งใหญ่ ทรงอำนาจและเจริญรุ่งเรืองที่สุด มีประวัติศาสตร์อันยาวนานนับย้อนหลังไปหลายพันปี อารยธรรมจีนนั้น ประเสริฐสุดเป็นที่นิยมยกย่องและลอกเลียนแบบอย่าง ความนิยมอารยธรรมจีน (Culturalism) นี้ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัฐทั้งหลายโดยรอบมีความหมายยิ่งใหญ่สำคัญกว่าพิธีการถวายเครื่องราชบรรณาการและการถวายบังคม นาหารัฐล้วนพึงพอใจในความสัมพันธ์เช่นนั้น ยินดีปฏิบัติตามเงื่อนไขจีน ประพฤติปฏิบัติตามให้เหมาะสมตามระบบของจีน และยกย่องจีนยิ่งใหญ่ ทรงพลังและเจริญสูงสุด ความสัมพันธ์ที่มีการถวายเครื่องราชบรรณาการย่อมเป็นเครื่องประจำชั้นความยิ่งใหญ่ ทรงพลังอำนาจและความเจริญสูงสุดของจีน แม้บางครั้งความสัมพันธ์นั้นจะปรากฏว่าสำคัญเกินจริงก็ตาม โดยเนื้อแท้แล้ว ความสัมพันธ์ตามเงื่อนไขจีนเป็นคุณอเนกประสงค์แก่รัฐที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจการค้าจากจีน

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัฐโดยรอบมีได้มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้ากับข้า ตามระบบศักดินาสัมภัติ แม้ผู้ปกครองรัฐนิยมที่จะให้จีนรับรองอำนาจการปกครองของตนให้มีความถูกต้องชอบธรรมยิ่งขึ้น โดยขอพระราชทานพระนามในการครองราชย์ พระราชสาสน์ ตราตั้งและพระราชลัญจกรเพื่อใช้ปักพะพระราชสาสน์ถึงจักรพรรดิจีน อีกทั้งการใช้ปฏิทินจีนที่นับรัชกาลจีนมาได้นับตามรัชกาลของพระองค์เอง จักรพรรดิจีนทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจโดยนัยในการที่จะทรงแต่งตั้ง ถอดถอนผู้ปกครองรัฐนั้น ๆ โดยวิธีการที่ทรงรับรองหรือไม่รับรองผู้ปกครองนั้น

จักรพรรดิจีนทรงฝ่าพระทัยในการปักครองอันมีระเบียบแบบแผนในรัฐนั้น ๆ ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการค้าขายกับจักรพรรดิจีน พระราชทานพระบรมราโชวาทตามคติของจีนและทรงปักป้องคุ้มครองรัฐนั้น ๆ หน้าที่เหล่านี้ล้วนแสดงอิทธิพลหน้าที่บิดาปักครองบุตรตามคติของจีโนโดยปริยาย ความสัมพันธ์เช่นนี้ยังครอบคลุมขอบเขตวางทุกถูกจำกัดของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยเนื้อแท้แล้วความสัมพันธ์เช่นนั้นมิได้มีลักษณะจักรพรรดินิยมเสียที่เดียว เพราะจีนไม่มีอำนาจปักครองหรือครอบงำประเทศเหล่านั้นโดยตรง³⁹ บรรดาประเทศเพื่อนบ้านยินยอมปฏิบัติตามที่จีนกำหนดไว้เพียงเพื่อต้องการความคุ้มครองปักป้องจากจีน หรือต้องการให้จีนรับรองอำนาจการปักครองของตน หรือต้องการติดต่อการค้ากับจีนเป็นเครื่องตอบแทน เป็นความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเป็นความต้องการดังกล่าวทั้งหมด

ราชวงศ์หมิงเองก็ตระหนักรึว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามโบราณราชประเพณี ในค.ศ. 1370 ได้มีคนละผู้แทนเดินทางไปสู่รัฐโดยรอบเพื่อแจ้งการผลัดแผ่นดิน และเตือนให้ส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายตามพระราชประเพณี ระหว่าง ค.ศ. 1405-1433 มีพระบรมราชโองการให้ส่งกองเรือไปตามน่านน้ำถึง 7 ครั้งด้วยจุดประสงค์ดังกล่าว ผู้บัญชาการกองเรือส่วนใหญ่เป็นชาวชั้นที่มุสลิมยูนนานาชาต เจิงโจ ผู้เป็นนักการทูตที่มีความสามารถสูง กองเรือจีนขนาดใหญ่เดินทางไปไกลถึงอินเดีย เบอร์เซีย เมืองเมกกะ (Mecca) และชายฝั่งตะวันออกของทวีปแอฟริกา การเดินทางจะเลิกใช้น้ำยังน้ำที่มีจุดประสงค์อื่นประกอบคือ การค้าขาย การซ่อมขวัญคัตtru และการแสวงหากำไรจากการเดินทางผจญภัย

พระราชสำนักต้อนรับแขกเมืองจากตินแดนไกลโพ้นทะเลโดยกำหนดให้กระทรวงพระราชพิธี (Ministry of Rites) และสำนักงานเรือค้าขาย (Offices of trading ships) มีอำนาจหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่ราชทูตตามรายการทางจนถึงเมืองหลวง บรรดาแขกเมืองจากตินแดนไกลโพ้นทะเลส่วนใหญ่จะมาจักรพรรดิจีนโดยมาที่เมืองท่าหนึ่งไป แขกเมืองจากใต้หวันและหมู่เกาะริวกิว (Ryukyu) มาที่เมืองท่าฉวนโจวและแขกเมืองจากอาเซียนมาที่เมืองกว่างตุ้งหรือกว่างโจว บรรดาผู้กำกับการค้าทางทะเลพิเศษ (Special maritime trade supervisors) ประจำเมืองท่ามีหน้าที่ต้อนรับเป็นเบื้องต้น บรรดาราชทูตจะเข้าเฝ้าถวายเครื่องราชบรรณาการก่อนแล้วจึงจะได้รับอนุญาตให้ดำเนินการค้าขายในตลาดหลวง (Officially supervised markets) การถวายเครื่องราชบรรณาการและการค้าขายมีคุณประโยชน์อ่อนน้อมก่อนนั้นสำหรับนานาประเทศที่มาเจริญพระราชไมตรีกับจีน สิ่งที่จีนได้รับคือ พระเกียรติยศและพระบรมเดชานุภาพ

เมื่อพิจารณาถึงคุณค่าของความสัมพันธ์แล้ว จีนมิได้รับคุณประโยชน์คุ้มค่ามากเท่าความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวเป็นเพียงสัญลักษณ์แห่งอำนาจเกียรติภูมิของจีนเท่านั้น คุณราชทูตมักมาหลายครั้งเป็นคุณให้กับจีนที่มีพ่อค้าแปลงปลอมร่วมคุณ จีนสิ้นเปลืองมหาศาลในการรับรองคุณราชทูตตั้งแต่เหยียบแผ่นดินจีนจนถึงวันเดินทางพ้นแผ่นดินจีน เส้นทางเดินทางต้องมีการบำรุงรักษาและของพระราชทานก็ต้องเป็นของมีค่าสูงลับตอบแทน ความสัมพันธ์กับนารยชนภาคเหนือยังทำให้จีนเสียเปรียบ เพราะจีนต้องซื้อมติตรใจด้วยเครื่องราชบรรณาการที่มีมูลค่ามหาศาล

3. ความสัมพันธ์ : การค้าชาย

การสร้างจักรวรรดิจีนตั้งแต่สมัยอี้นได้เปิดศักราชให้จีนมีโอกาสติดต่อไปมาค้าขายกับโลกภายนอกอย่างแท้จริงเป็นครั้งแรก โดยเฉพาะการครอบครองเอเชียกลางทำให้จีนสามารถเปิดเส้นทางหลักติดต่อค้าชายกับเอเชียตะวันตก เอเชียใต้และโลกตะวันตกเมื่อประมาณ 100 ปี ก.ค.ศ. เป็นเส้นทางบกจากจีนผ่านทะเลรายตามกาล (Taklamakan) ในแขวงทาร์มข้ามเทือกเขาป่าเมรีไปสู่เอเชียภาคตะวันตก เส้นทางนี้เรียกว่าเส้นทางไหม (Silk Road) ตามเส้นทางนี้ จีนได้ติดต่อค้าชายกับจักรวรรดิโรมันและภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียน (Mediterranean Sea) โดยผ่านพ่อค้าคนกลางคือ ปาร์เทียน (Parthians, ชนเร่อรอนเลี้ยงลัตต์ แห่งปาร์นี (Parni) ของอาณาจักรปาร์เทีย (Parthia) อัญในบริเวณที่คัตตะวันออกเฉียงใต้ของทะเลสาบแคสเปียน) สินค้าหลังไหลเข้าแผ่นดินจีน ที่สำคัญคือ ม้าพันธุ์ดี สินค้านานาชนิดและเครื่องราชบรรณาการจากโลกตะวันตกนอกจานนั้น จีนยังมีการติดต่อค้าชายกับอินเดีย เกาะหลี ญี่ปุ่นและเอเชียอาคเนย์ด้วย ชาวอินเดียและเปอร์เซียได้หลังไหลเข้าสู่แผ่นดินจีน การค้ามีความหมายมากสำหรับโลกภายนอกมากกว่าจะสำคัญสำหรับจีน เพราะโลกภายนอกต้องการสินค้าจำนวนมากกว่าจีนต้องการสินค้าของโลกภายนอก สินค้าจีนที่ขึ้นชื่อมากคือ ผ้าไหม การติดต่อค้าชายกันมีความสำคัญมาก ดังจะเห็นได้จากการส่งคณะผู้แทนไปเจริญพระราชไมตรีกับจีน เช่น คณะผู้แทนจากจักรวรรดิโรมัน เมื่อ 166 ปี ก.ศ. คณะผู้แทนญี่ปุ่นสู่พระราชสำนักจีนใน ค.ศ. 57

ในการค้าชาย ราชวงศ์อี้นกำหนดการค้าผ่านเจ้าหน้าที่รัฐเป็นคนกลาง รัฐเป็นผู้ดำเนินการค้าชายเอง เป็นการผูกขาดการค้า ชนชั้นสูงผู้ปกครองหรือข้าราชการเป็นผู้ประกอบการค้าเป็นคนกลาง เสมือนชนชั้นหนึ่งเป็นผู้จัดการตรงกลางระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย (A middle class of managers) ในสมัยราชวงศ์ถังเรืองอำนาจ เมืองหลวงฉางอัน เป็นมหานครสันติสุขนิรันดร์ ('long lasting peace city') และเป็นมหานครสากล (Cosmopolitan) ศักดิ์ศรีด้วยประชากรต่างเชื้อชาติภาษาพหุนธรรมาการค้ากับโลกภายนอกส่วนใหญ่เป็นการค้าทางทะเล (Maritime Commerce) กับอินเดีย โลกเมดิเตอร์เรเนียน เอเชียกลางและเอเชียตะวันตก เส้นทางการค้าทางบกสู่เอเชียตะวันตกเปิดใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อราชวงศ์ถังสามารถพิชิตอนารยชนต่อรักตะวันตกได้ในระหว่าง ค.ศ. 642-643 แต่การค้ายังไม่ถือเป็นการค้าระหว่างทวีป รัฐยังคงผูกขาดการค้า ตลาดการค้าสำคัญอยู่ที่เมืองลัวหยาง (Loyang) และฉางอัน ตามภูมิภาคมีตลาดการค้ามาก รัฐกำหนดการค้าเฉพาะแห่งไว้ที่เมืองกว่างตุ้งและหยางโจว (Yang-chou) ในปลายสมัยถัง ศูนย์การค้าทางบกย้ายจากภาคตะวันตกเฉียงเหนือไปสู่การค้าทางทะเล เพราะมุสลิมเตอร์กปิดเส้นทางการค้าทางบก

แม้ราชวงศ์ถังจะผูกขาดการค้ากับโลกภายนอก แต่ให้ชนต่างชาติทำการค้าในนามของรัฐ พ่อค้าอาหารเป็นผู้ดำเนินการค้าให้จีนในการค้ากับเอเชียใต้และเอเชียตะวันตก ในการค้ากับ

เกาหลีและญี่ปุ่น พ่อค้าเกาหลีที่มณฑลชานตุงเป็นผู้ดำเนินการค้าในนามของจีน พ่อค้าต่างชาติ ตั้งถิ่นฐานมีนิคมตามชายฝั่งทะเล เป็นนิคมขนาดใหญ่ที่ปักครองตนเอง การค้าเจริญรุ่งเรืองมาก ในศตวรรษที่ 9 จนรัฐและข้าราชการได้ดำเนินการผูกขาดการค้าเสียเอง สินค้าหลักสำหรับส่งออก คือ แร่ธาตุทองคำ เงิน ตะกั่ว และดีบุก สินค้าหัตถกรรมที่ขึ้นชื่อคือ ผ้าไหม หนังสือ ภาพวาด งานศิลป์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครื่องถ้วยเปลือกไข่เป็นสินค้าขึ้นชื่อมากร สินค้าเข้าที่จีนต้องการ คือ ผ้าฝ้ายเนื้อดี ม้า ชนสัตว์ ไม่นื้อดี เพชรนิลจินดา เครื่องเทศ ฯ และสินค้าฟุ่มเฟือย ราชวงศ์ถังได้ กำหนดการค้าเฉพาะแห่ง กำหนดสินค้าต้องห้ามมิให้ค้าขายกันเอง กำหนดปริมาณสินค้าเข้าสินค้า ออก และกำหนดตราคาซื้อขาย โดยรัฐเป็นคนกลาง พ่อค้าต้องค้าขายภายใต้การควบคุมของรัฐและ ต้องชำระภาษีอาการค่าธรรมเนียมสารพัดประเพณ รัฐเป็นนายทุน ผู้ผลิตและผู้จำหน่ายสินค้าที่มี กำไรสูงคือ เกลือ ชาและไหม

แม้ในสมัยที่จีนตกต่ำภายใต้การปกครองของราชวงศ์ซ้อง (Song, ค.ศ. 960–1276) ที่สูญเสียภาคเหนือไปแก่อนารยชนตุนกุส (Tungus) กลุ่มพญาเจิน แต่ฐานอำนาจของราชวงศ์ซ้อง คือ ภาคใต้ในระหว่าง ค.ศ. 1127–1279 เป็นอู่ข้าวอุ่นน้ำและเป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญของจีน จีนมี การค้าทางทะเลไปไกลถึงเอเชียอาคเนย์และอินเดีย เพราะจีนมีศักยภาพสูงในการต่อเรือขนาดใหญ่ จุคนได้นับร้อยคน สามารถเดินทางเรือข้ามมหาสมุทร ผู้เดินเรือจีนส่วนใหญ่เป็นชาวอาหรับมุสลิม การค้าทางทะเลเป็นการขยายตัวที่จีนไม่สามารถดำเนินการค้าผ่านเอเชียกลาง ที่ตกเป็นของอาหรับ มุสลิม พ่อค้าจีนเดินทางไปค้าขายต่างแดนและมีพ่อค้าต่างชาติเดินทางมาค้าขายกับจีน การค้าทาง ทะเลเมืองศูนย์กลางอยู่ที่เมืองฉวนโจว สุกค้าจีนมีทั้งชาวเอเชียและชาวอาหรับ อาหรับมุสลิม มาค้าขายทางทะเล เมืองหลวโน้มที่เป็นเมืองพาณิชย์ (Commercial city) ด้วยเป็นครั้งแรกใน ประวัติศาสตร์ อาจจะกล่าวได้ว่า จีนมีแนวโน้มที่จะเป็นจักรวรรดิแห่งการค้าและธุรกิจ เพราะจีนมี การปฏิวัติการค้าและการค้าทางทะเล แต่ความเจริญทางการค้าและธุรกิจเช่นนี้ไม่ปรากฏอีกเลย หลังจากสมัยซ้อง

เมื่อ онารยชนมองโกลได้ปกครองจีนและสถาปนาราชวงศ์หยวน (Yuban) ขึ้นใน ค.ศ. 1276 แล้ว ราชวงศ์หยวนส่งเสริมการค้าขายระหว่างรัฐ จักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ແປศาลย้อมเปิดหนทาง กว้างแก่การค้าต่างประเทศ มองโกลครอบครองเอเชียกลาง เป็นการเปิดเส้นทางการค้าระหว่างจีน

กับເອເຊີກລາງແລະເອເຊີຕະວັນຕົກອຶກຮັງ ຈິນມີການຄ້າທາງທະເລກບັນດີ ເອເຊີຕະວັນຕົກແລະເອເຊີ
າຄຸນເນີຍ ສິນຄ້າອອກທີ່ຂັ້ນຂໍ້ອອງຈິນຄືອ ຜ້າໄທມແລະເຄື່ອງປັ້ນຜາ ກາຣັກຮ່າງປະເທດສັມຍໝາຍວົງ
ເປັນກາຣັກຮ່າງດັບໂລກ ຮາຊວົງສ໌ຫຍວນໄດ້ສ່ວງເສີມກາຣັກຍິ່ງຂັ້ນດ້ວຍກາຣັກເລີກຮະບຽບຮູ້ຜຸກຂາດກາຣັກ
ແຕ່ກາຣັກກີ່ຢັງຄົງຕົກໂຍ້ດ້ວຍຈຳອົງທຶນພໍ່ອຄ້າຄຸນລາງໝາວອາຮັບມຸສລິມ ກາຣັກທາງທະເລມີໄດ້
ກ້າວໜ້າເຫຼົ່າທີ່ຄວາ ທັ້ງ ၅ ທີ່ໃນໜັນໜ້າເອເຊີເຮີມມີການພັ້ນນະບັບກາຣັກທາງທະເລຮັບໂລກແລ້ວ
ພະຣາຊວົງສ໌ຫຍວນມີໝາຍອຳນາຈາອານາເຊີກວ່າການສ່ວງເສີມກາຣັກນີ້ຢືນນາວີ

ราชวงศ์หมิงต่อมาส่งเสริมการค้าข้ายให้เจริญก้าวหน้ามากจนเกิดลักษณะนี้ การค้าที่เจริญมากย่อมทำให้การผลิตสินค้าและบริการก้าวกระโดดไปด้วย ดังเช่นการผลิตเครื่องถ่ายเปลือกไข่ที่เมืองจิงเต้อ (Ching-te) ศูนย์กลางการผลิตของรัฐ การผลิตสิ่งทอฝ้ายโดยใช้ฝ้ายติบจากภาคเหนือและภาคใต้มีศูนย์กลางอยู่ที่เขตชุងเจียง (Sung-chiang) ศูนย์กลางการผลิตฝ้ายเนื้อดีที่สุดอยู่ที่บริเวณโดยรอบเมืองนานกิง มีการส่งออกฝ้ายเนื้อดีที่เมืองกว่างตุ้งซึ่งเป็นจุดในการผลิตกระเทียมส่งออกด้วย ในภาคเหนือเมืองอันเช่า (Hankow) เป็นศูนย์กลางการทอฝ้าย จีนในสมัยหมิงเป็นจุดในการค้าที่สำคัญในด้านหัตกรรมที่ต้องใช้งานฝีมือ (Craft goods) สินค้างานฝีมือประณีตซึ่งเป็นจุดเด่นที่สุดคือ เครื่องเคลือบลงยา เครื่องปั้นดินเผาและเครื่องถ่ายเปลือกไข่ เครื่องถ่ายเปลือกไข่มีแหล่งผลิตล้วนใหญ่ยิ่งในภาคใต้ มีการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตจนถึงขั้นสมบูรณ์แบบ มีเนื้อใสท่วาแข็งแกร่ง และนิยมเคลือบสีโดยใช้สารสี

ในสมัยหมิง การค้าชายกับโลกภายนอกมีเส้นทางการค้าเด่นคือ เส้นทางการค้าทางบก กับເວເຊີກລາງແລະเส้นทางการค้าทางทะเล ชายทะเลในภาคใต้มีการค้ากับโลกภายนอกโดย เฉพาะกับชาวโปรตุเกส โดยมีศูนย์กลางการค้าอยู่ที่เมืองชวนโจวและจางโจว (Chang-chou) ศูนย์การค้ายังมีหลายแห่ง ที่สำคัญคือ เมืองกวังตุ้ง หุยโจว (Hui-chou) หนิงโป๊ เซาชิง (Shao-hsing) ในมณฑลเจ้อเจียง นครนานกิง ชูโจว และหางโจว การค้าทางทะเลมีความเจริญมาก จึงได้ริเริ่มพัฒนาเทคโนโลยีการต่อเรือและการเดินเรือข้ามมหาสมุทรล้าหน้ากว่าชาติดี ๆ ในโลก ร่วมสมัย จึงสามารถต่อเรือขนาดใหญ่ได้ยาวถึง 400 ฟุต มีสีชัน มีห้องกันน้ำรั่วซึม จินพัฒนาการ เดินเรือไกลโดยคิดคันประดิษฐ์เข้มทิศและวิธีการเดินเรือละเอียดตามประสบการณ์ สามารถเดินเรือได้ 6 קשר (knot) ในสภาพอากาศดีและรู้จักวิธีการวัดระยะทางโดยการตั้งนาฬิกา กองเรือจีนที่ชื่อว่า นำโดยจากวงขันที่เจิงໂหสามารถเดินเรืออ้อมแหลมกูดໂโยป (Good Hope) ของทวีปแอฟริกาได้ จึง ไม่เป็นการประหลาดแต่อย่างใดที่สินจะเป็นผู้นำในการพาณิชย์นาวี ตามเมืองท่าใหญ่ล้วนมีสู่ต่อเรือ บางแห่งมีชีดความสามารถต่อเรือได้ถึง 2,000 ลำ จึงมีการค้าทางทะเลกับญี่ปุ่น เอเชียอาคเนย์ และเอเชียใต้ ราชวงศ์หมิงควบคุมการค้าทางทะเลอย่างเข้มงวดมาก ระหว่าง ค.ศ. 1405-1433 กองเรือพาณิชย์จีนมีเรือออกทะเลครั้งละ 250 ลำและมีลักษณะพันคน กองเรือพาณิชย์จีนได้

สถาปนาความยิ่งใหญ่ของจีนเหนืออันหน้าและศูนย์การค้าในห่านหน้าระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับช่องแคบมะลิกก้า (Malacca) เกาะลังกา (Ceylon) และเมืองคาลิกัต (Calicut) จีนได้ตั้งหน่วยราชการพิเศษขึ้นเพื่อควบคุมการค้าทางทะเล 3 แห่ง คือ เมืองหนิงโปที่มีการค้ากับญี่ปุ่น เมืองฉวนโจวที่มีการค้ากับหมู่เกาะริวกิว (Ryukyu) และไต้หวัน (Taiwan) และเมืองกว่างตุ้งที่มีการค้ากับเอเชียอาคเนย์

การอุกฤษฎี 7 ครั้ง ระหว่าง ค.ศ. 1405–1433 ทำให้จีนเป็นจักรวรรดิทางทะเล (Maritime power) เพราะมีอำนาจควบคุมเมืองท่าสำคัญและจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญทางการค้าในน่านน้ำมหาสมุทรอินเดียในปี ค.ศ. 1498 การค้าทางทะเลมีได้จริงถึงขีดสุด เพราะผลประโยชน์ทางการค้าเป็นเพียงผลพลอยได้จากการส่งกองเรือขนาดใหญ่ 7 ครั้งไปเพื่อการทูตมากกว่าการค้าเมื่อสมประสงค์แล้ว จีนมีได้ส่งกองเรือขนาดใหญ่ออกทะเลอีก ทั้ง ๆ ที่จีนมีความเจริญล้ำยุคในการต่อเรือและการเดินเรือข้ามมหาสมุทร จีนมีได้ส่งเสริมการค้าทางทะเลนัก เพราะคตินิยมของจีนรังเกียจอาชีพการค้า รายได้หลักมาจากการเกษตรมิใช่จากการค้า รัฐนิยมอดออมมากกว่าจะค้าขายแสวงหากำไร รัฐจึงควบคุมความต้องการค้าและมีได้เล็งเห็นผลประโยชน์มหาศาลจากการค้า โดยเฉพาะการค้าทางทะเล อีกประการหนึ่ง จีนยังกริ่งเกรงภัยอนามัยในภาคเหนือ และภัยโจรสลัดที่เป็นมลายูและญี่ปุ่น จีนไม่ต้องการเผชิญศึกหายนายด้าน จีนจึงห้ามการค้าทางทะเลซึ่งจะเปิดโอกาสให้โจรสลัดปล้นสะดมได้ และห้ามต่อเรือขนาดใหญ่ซึ่งจะเปิดโอกาสให้ใช้เรือปล้นสะดมหรือลักลอบค้าข่าย ยกแก่การควบคุม จีนห้ามการค้าข่าย การประมงและการค้าสมาคมกับชนต่างชาติ

ทั้งนี้ มีข้อควรสังเกตด้วยว่า ถ้าการค้าทางทะเลเติบใหญ่ จะทำให้รัฐไม่สามารถควบคุมและผูกขาดการค้ากับโลกภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ค่านิยมความเชื่อถือต่างชาติจะมีโอกาสแทรกซึมเข้าไปบ่อนทำลายสถาบันหลักในสังคมอันดึงดีของจีนได้ ในศตวรรษที่ 16 ราชวงศ์หมิง จึงมีนโยบายปิดชายแดนทางชายฝั่งทะเลโดยปริยายด้วยการบังคับอพยพผู้คนออกห่างจากชายฝั่งทะเลให้เป็นเป้าของการปล้นสะดมและการค้าข่าย มีเมืองท่าเมืองเดียวที่ยังเปิดค้าชายได้คือเมืองกว่างตุ้ง จีนไม่รับรู้กับกระแสการปฏิวัติการค้าทั่วโลกที่กำลังจะทำให้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในโลกตะวันตก จีนได้ละทิ้งโอกาสที่จะก้าวเข้าสู่โลกริมฝั่งทะเล (Maritime World) ภาคใต้ซึ่งมีการพัฒนาเขตการค้าใหญ่ต้องหยุดการพัฒนาไป การค้าทางทะเลนับแต่นั้นมาเป็นการลักลอบค้าข่ายอยู่ในระบบความล้มเหลวต่างประเทศที่ถือเครื่องราชบรรณาการเป็นสัญลักษณ์ พ่อค้าจีนออกค้าข่ายตามน่านน้ำด้วยตนเอง ไม่ต้องอาศัยพ่อค้าอาหรับเป็นคนกลาง ดังนั้น แม้รัฐไม่สนับสนุน แต่การค้าทางทะเลก็ยังคงพัฒนาไปได้ เพราะการค้าภายในเติบใหญ่มากเป็นฐานสนับสนุน เส้นทางการค้าทางทะเล 2 เส้นทาง คือ สายเหนือจากเมืองหนิงโปและทางใจไปเกาหลี แม่น้ำเรียวเต้และจีนภาคเหนือ สายใต้จากเมืองเอ็มบีและเมืองกว่างตุ้งไปสู่เอเชียอาคเนย์

เครือญาติเป็นเงินจากการค้าหลังไฟลเซ็นสูจักรรดิมากจนในปลายสมัยหมิง ระบบเงินตราเกือบจะกล้ายเป็นระบบเงินตราที่ใช้เครือญาติเป็นเงินเป็นเงินตราสำคัญ (Silver Currency)

ปลายสมัยหมิง เศรษฐกิจจึงเป็นเศรษฐกิจการเงิน (Money Economy) เพราะมีการใช้เงินตราหมุนเวียนอยู่ในระบบเศรษฐกิจ มีพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ทั้งที่เป็นของรัฐ และของเอกชน พ่อค้ารายใหญ่ต้องเติบใหญ่ภายใต้การควบคุมและผูกขาดโดยรัฐ เมื่อพิจารณาเศรษฐกิจทั้งระบบจะเห็นได้ว่า เศรษฐกิจมีเอกลักษณ์คือ รัฐควบคุมเศรษฐกิจ การค้าขายอาจจะทำให้เจ้ามีส่วนได้รับผลประโยชน์จากการปฏิวัติการค้าทั่วโลก แต่การปฏิวัติการค้าของจีนมีรากฐานอยู่ทั้งภายในและภายนอกจักรวรรดิ การค้าเติบใหญ่ภายในขอบเขตจำกัดจนไม่สามารถจะก่อเกิดเศรษฐกิจแบบใหม่ได้ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีคตินิยมรังเกียจการค้าและมีสถาบันตรวจสอบความเติบใหญ่ของทุนนิยม สังคมจีนก็ยังมีชนชั้นพ่อค้า พ่อค้าหลายแห่งมีเครือข่ายการค้าทั้งแผ่นดิน เช่น พ่อค้ากลุ่มใหญ่ของจังหวัดหยวนโจ (Hui-chou Prefecture) ทำการค้าทั้งแผ่นดิน

ระหว่างคติธรรมที่ 14 ถึงคติธรรมที่ 16 เศรษฐกิจพัฒนามาก มีที่ดินเพาะปลูกเพิ่มขึ้น ประชากรเพิ่ม การค้าต่างประเทศก็เพิ่มขึ้นด้วย ผลผลิตการอุตสาหกรรมและหัตถกรรมเพิ่มพูน การค้าชายฝั่งระบบเงินตราและชำระภาษีด้วยเงินสด แต่ระบบเงินตราอยู่มิได้ใช้เงินเงิน (Silver currency) อย่างแท้จริง เพราะยังคงใช้เงินควบคู่กับเงินทองแดง ถือเป็นระบบเงินตราที่ใช้เรือโลหะสองชนิด (Bimetallic system) ยังไม่มีการทำหนดอัตราแลกเปลี่ยนที่แน่นอน ส่วนอนบัตรไม่เป็นที่นิยมใช้ เพราะแลกเปลี่ยนเป็นเงินเงินมิได้ ถึงกระนั้น มีการหมุนเวียนเงินในท้องตลาดมาก สถาบันการเงินมือญทั่วไปเพื่อบริการรับฝาก รับโอนและให้กู้เงิน ภายใต้เศรษฐกิจการเงินนั้น ศูนย์การค้าชายฝั่งโลกภายนอกคือ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้จีนมีบทบาทร่วมในกระแสการปฏิวัติการค้าที่กำลังเกิดขึ้นทั่วโลก ผลที่เห็นชัดเจนคือ การนิยมชำระเงินสดแทนการถูกเรียกเกณฑ์แรงงาน ทั้งจักรวรรดิจีนมี้อยแห่งมากที่ไม่ต้องการสินค้าและบริการจากภายนอก

4. กระเส้นธรรม

นักการทหาร ศิลปิน พ่อค้าและนักบวช ราชวงศ์มีขันติธรรม เห็นได้จากการประسانผลประโยชน์ กับชนชาติ อาที การผ่อนปรนเรื่องพิธีการในการเข้าเฝ้า ไม่ต้องถวายบังคมตามประเพณีจีน ราชวงศ์ถังอนุญาตให้มีการเผยแพร่ศาสนาได้โดยเสรี ศาสนาต่างชาติจึงรุ่งเรืองมากในจักรวรดิจีน ที่ขึ้นชื่อคือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ชาเนลโลเรียน (Nestorian) มนิคียัน (Manichaeanism, เกิดในดินแดนนาบีโอลอนเมื่อครตัวรรษที่ 3 ผสมผสานลักษณะหลักธรรมของศาสนาคริสต์กับศาสนา โซโรแยสเตอร์, Zoroastrianism) ศาสนาโซโรแยสเตอร์ ศาสนาอิสลามและศาสนาจูดา (Judaism) แม้ต่อมาราชวงศ์ถัง จะกำจัดกวาดล้างศาสนาเหล่านั้น แต่ก็แสดงให้เห็นความนิยมในหลักขันติ ธรรมในด้านวัฒนธรรม (Cultural tolerance) คือยอมรับวัฒนธรรมอันแตกต่างจากจีน เป็นการ แสดงความนิยมของราชวงศ์ถังที่จะส่งเสริมการเปิด襟สู่โลกกว้าง เพื่อเป็นหนทางไปสู่การสร้าง ความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ความสัมพันธ์อย่างกว้างขวางกับโลกภายนอกเข่นนั้น จะไม่ปราภูมิอีก เลยเมื่อสิ้นสมัยถัง จักรวรรดิจีนสมัยถังได้รับอิทธิพลจากโลกภายนอกมากจนอารยธรรมจีนได้ พัฒนาไปถึงจุดสมบูรณ์แบบ โดยยังคงสามารถรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้ได้ อารยธรรมในปลาย สมัยถังได้ซึ่อว่าเป็นอารยธรรมจีนที่เกิดใหม่ (Renaissance) เป็นที่นิยมยกย่องและลอกเลียนแบบ อย่างสำหรับประเทศเพื่อนบ้าน นับเป็นยุคสมัยแห่งการลอกเลียนแบบอย่างจีนครั้งยิ่งใหญ่ที่สุด สำหรับมวลมนุษยชาติอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน นาครอธรรม (Cosmopolitanism) ของราชวงศ์ถัง คือ จุดเดิมดูดให้ทุกผู้ทุกนามโปรดเจริญรอยตาม

อารยธรรมจีนได้พัฒนาขึ้นถึงขั้นสูงสุดในสมัยช่อง ไม่ว่าจะเป็นความเจริญทางวรรณคดี ประวัตศาสตร์ ศิลปการใช้พุกนวิจตรศิลป์แขนงต่าง ๆ และความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สมัยช่องถือเป็นยุคสมัยหนึ่งที่รุ่งเรืองยิ่งในประวัติศาสตร์จีน ในสมัยช่องภาคเหนือ มีการพัฒนา ศิลปวิทยาการ เปรียบประดุจการฟื้นฟูศิลปวิทยาการจีนให้เกิดใหม่อีกครั้งหนึ่ง (Renaissance) ก่อนการฟื้นฟูศิลปวิทยาการในโลกตะวันตกถึง 200 ปี ตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 จีนมีความภาคภูมิใจ และเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่าจักรวรรดิจีนมีความมั่นคง ความมั่งคั่งและความเจริญสูงสุดในโลก ไม่มีที่ ได้ในโลกจะทัดเทียมได้ คตินิยมเช่นนี้ได้สืบท่อเนื่องมาถึงศตวรรษที่ 20 ว่า จีนไม่มีความจำเป็น แต่อย่างใดที่จะต้องคิดริเริ่มสร้างสรรค์สังคมจีนที่สมบูรณ์ด้อยแล้ว สังคมจีนกล้ายเป็นลังคอมที่หยุด อยู่กับที่แทบจะไม่มีความเปลี่ยนแปลงอีก อารยธรรมจีนประสบความสำเร็จสูงสุดในการแสวงหาจุด มุ่งหมายที่จะให้มีการสืบท่อเนื่องและป้องกันมิให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานอันได นวัตกรรม (Innovation) ไม่อาจจะเกิดขึ้นได คนจีนจึงขาดความคิดเห็นจำเป็นที่จะต้องมีความสัมพันธ์กับโลก ภายนอกและรู้จักโลกภายนอก โลกของจีนคือโลกที่สมบูรณ์ตามอุดมคติแล้ว ลักษณะที่ตั้งอยู่โดย เดียวของจีนเองก็มีส่วนทำให้จีนไม่โปรดจะมีความสัมพันธ์กับโลกภายนอกและลอกเปลี่ยนความคิด เห็นและวัฒนธรรมความเจริญกับโลกภายนอก

เมื่อสิ้นสมัยซ้อง จีนเป็นฝ่ายที่มีความเจริญขึ้นกว่าโอลังกาห์ก้าวเข้าสู่ยุคโอลังกาห์ใหม่ พร้อมกับจีนมาแต่แรกเริ่ม อีกทั้งจีนเองถือตนเป็นอภิมหาอำนาจผู้เจริญทรงพานุภาพเป็นหนึ่งใน เป็นสองรองให้ มองชนชาติอื่นล้วนต้องพัฒนามีสภาพเป็นอนารยชน (Barbarians) ไม่มีความ เจริญได้ดีวิเศษเหนือกว่าจันต้องเรียนรู้ ความเชื่อยชาในการเรียนรู้ที่จะก้าวตามโอลังกาห์ และปราศจาก ความคิดริเริ่ม ล้วนทรงพลังมหาศาลพอที่จะก่อเกิดโศกนาฏกรรมขึ้นในประวัติศาสตร์จีน จีนไม่ได้ ตระหนักถึงภัยอันตรายลึกซึ้งดังกล่าว จีนเลือกที่จะมีสันติสุข มั่นคงและมั่งคั่งมากกว่าจะมีความ เปลี่ยนแปลงจนเป็นปวนหงส์รีตและความคิดเห็นแบบตะวันตก อนารยชนมองโอลังกาห์และแม่นจูผู้ ครอบครองจีนในระหว่าง ค.ศ. 1279–1368 และระหว่าง ค.ศ. 1644–1912 ตามลำดับล้วนนิยม ยกย่องอารยธรรมจีนว่าประเสริฐสุด ยืนยอมที่จะปรับปรุงดัดแปลงตนเองให้สอดคล้อง กลมกลืนไป กับอารยธรรมจีนมากกว่าจะล้มล้างหรือแม้แต่คิดที่จะเปลี่ยนแปลงอารยธรรมจีน อนารยชนผู้ ปกครองได้ครอบครองแผ่นดินจีน โดยระบุแบบแผนทางการเมืองของจีนมีเสถียรภาพทรงพลัง เพียงพอที่จะสามารถยืนยอมให้อnarยชนปกครองจีนได้ โดยปราศจากการเปลี่ยนแปลงพื้นฐาน ของระบบแบบแผนทางการเมืองของจีน อารยธรรมจีนดำเนินไปตามครรลองอย่างราบรื่นส่งๆ งามไปตามจุดมุ่งหมายของตน โดยโอลังกาห์นอกมิได้รู้เห็น เหมือนเป็นอารยธรรมที่ดำเนินไปโดยที่ โอลังกาห์ไม่เคยเห็น

เมื่ออนารยชนมองโอลังกาห์ได้ครอบครองจีน ราชวงศ์หยวน (Yuan, ค.ศ. 1279–1368) ของ มองโอลังกาห์ได้ส่งเสริมนโยบายมีชันติธรรมในทางวัฒนธรรมโดยยอมรับชนต่างเชื้อชาติภาษาและ วัฒนธรรม และส่งเสริมการพัฒนาการค้าชายแดนเปลี่ยนความคิดเห็นความเชื่อถือ ศิลปวิทยาการ เทคโนโลยีและวัฒนธรรม จักรวรรดิมองโอลังกาห์มีลักษณะเป็นเมืองเปิด การค้าชายฝั่งส่งเสริมให้ มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน ศาสนาต่างชาติมีโอกาสเผยแพร่มาก ไม่ว่าจะเป็นศาสนาอิสลาม หรือศาสนาคริสต์ คณะนักบวชนิกายคาಥอลิกได้บันทึกเรื่องราวจีนเผยแพร่ไปทั่วในโลกตะวันตก จนชาวตะวันตกมีความสนใจจีนมากขึ้นกว่าเดิม อายุรน้อยมีความรู้สึกตัวว่าในโลกตะวันออกมี จักรวรรดิจีนที่ยิ่งใหญ่ทรงอำนาจและมีอารยธรรมสูงส่งเหนือกว่าอารยธรรมตะวันตก มีการเรียนรู้ เรื่องจีนด้วยความหลากหลายด้วยภาษาต่างๆ ในความเจริญแบบจีน ถึงกระนั้นการติดต่อกันโดยตรง ยังไม่มีปรากฏ คนจีนเองแม้จะเปิดสังคมกว้าง รับอิทธิพลภายนอกมาก แต่โอลังกาห์และระบบความ เชื่อถือยังเหมือนเดิม ลิ่วได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยอิทธิพลต่างชาติ คนจีนยังไม่มีความอยากรู้อยาก เห็นสนใจเรียนรู้โอลังกาห์นักมาก ในศตวรรษที่ 14 อารยธรรมตะวันตกและอารยธรรมตะวันออก ยังไม่มีกระบวนการพัฒนาให้ต้องมาบรรจบกัน แม้อารยธรรมจีนจะเริ่มเป็นที่รู้จักกันแล้วในโลก ตะวันตกและโอลังกาห์ โอลังกาห์วิทยาการจีนสมัยใหม่มิได้ตกต่ำ แต่ก็ไม่ก้าวหน้า ราชวงศ์ มองโอลังกาห์ผู้ปกครองมิได้ล้มล้างศิลปวิทยาการจีนแต่ก็มิได้เป็นผู้นำในการพัฒนาศิลปวิทยาการ

ในสมัยหมิง จีนได้ส่งกองทัพเรือขนาดใหญ่ออกไปแสดงพระบรมเดชานุภาพเหนือน่าน้ำทะเลวันออกถึง 7 ครั้ง ระหว่าง ค.ศ. 1405-1433 การเดินทางออกไปสู่โลกกว้างใกล้ถึงทวีปแอฟริกาและการมีความสัมพันธ์กับโลกภายนอก ย่อมทำให้จีนได้รับศิลปวิทยาการของโลกภายนอก คณานักบวชและพ่อค้าต่างชาติได้เผยแพร่ศิลปวิทยาการและลิ่งประดิษฐ์คิดค้นทันสมัยให้จีนรู้จัก อาทิ เครื่องกลไกของเล่น นาฬิกา การหล่อเป็น ความรู้เรื่องวิทยาศาสตร์และภูมิจักรวาล (Cosmography) ด้วยวิทยาการอันทันสมัยทำให้จีนปรับปรุงปฏิทินจีนได้ถูกต้องเพื่อใช้ประกอบการตั้งพระราชปี

5. ความสัมพันธ์ทั่วไปกับโลกตะวันตก

ประวัติศาสตร์จีนสมัยหลังสังคಹราเมือง (Opium War, ค.ศ. 1839-1842) มักถือว่าสังคಹราเมืองเป็นจุดเริ่มต้นของการเปิดประเทศจีนสู่โลกภายนอก แต่โดยเนื้อแท้แล้ว ถ้าศึกษาประวัติศาสตร์จีนย้อนหลังไปหลายพันปี จะพบว่า จีนมีความสัมพันธ์กับโลกภายนอกกับชนชาติต่าง ๆ บนผืนแผ่นดินใหญ่ทวีปเอเชีย ความสัมพันธ์ส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะของการติดต่อค้ายาเสพติดและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมตามอธรรมชาติวิถัย จีนมีได้อยู่โดยตลอดเดียวปิดประเทศตลอด การปิดประเทศมาปรากฏชัดเฉพาะในศตวรรษที่ 17 แต่ก็เป็นการปิดประเทศที่มิได้เต็มความหมายอย่างแท้จริง

แม้ความสัมพันธ์กับโลกภายนอกจะมีลักษณะเป็นการติดต่อค้ายาและเปลี่ยนวัฒนธรรมแต่เมื่อได้เจ็บป่วยก็จะสร้างจักรวรรดิ ความสัมพันธ์ย่อมแปรเปลี่ยนเป็นความเป็นปฏิปักษ์ มีศึกสงครามต่อกันเป็นปกติวิสัย ชนชาติจีนผู้หักหลังการถือว่าตนต่างชาติคืออนารยชน ป้าเลื่อน ไร้วัฒนธรรมความจริง เทียบมิได้กับชนชาติจีน

ก่อนศตวรรษที่ 17 ความสัมพันธ์กับโลกภายนอกโดยเฉพาะกับโลกตะวันตกมีมาโดยตลอดแม้จะไม่สืบต่อเนื่องสม่ำเสมอ ความสัมพันธ์กับโลกภายนอกย่อมมีเหตุมาจาก การที่จีนสร้างจักรวรรดิแฟ่舆情ลืออกไปครอบครองดินแดนภาคตะวันตกลึกเข้าไปในเอเชียกลาง การติดต่อค้าชายล้วนผ่านชาวเอเชียตะวันออกกลางเป็นคนกลางระหว่างจีนกับเอเชียตะวันตกก่อน ต่อมาในสมัยอี้นจิงเป็นการติดต่อโดยตรงกับชวาอยุโรป คือจักรวรรดิโรมัน เส้นทางติดต่อค้าชายทางบกที่ชื่อคือ เส้นทางค้าไหม (Silk Trade route) สินค้าจีนเป็นที่ต้องการมาก จีนจึงเป็นฝ่ายได้เปรียบในการค้าตั้งแต่แรกแล้ว ทองคำและแร่เงินหลังให้เข้าสู่แผ่นดินจีน อย่างไรก็ตาม แม้มัยอี้นจะติดต่อค้าชายกับจักรวรรดิโรมันซึ่งเป็นเจ้าทางทะเลเมดิเตอร์เรเนียน แต่จีนยังคงดำเนินวิถีชีวิตอันมีลักษณะโดดเดี่ยวเหมือนเดิม กำแพงยักษ์คือพรມแتنนแยกจีนออกจากโลกภายนอก มีกฎต่างชาติน้อยค่อนมาสู่พระราชสำนัก อาทิ คณะทูตจากราชสำนักอาทิตกันเมื่อ 166 ปี ก.ค.ศ. ใน ค.ศ. 57 ชาวญี่ปุ่นบันทึกการท่องเที่ยวจีน เป็นต้น

ในสมัยถังที่เรืองอำนาจเช่นกัน มีพ่อค้าเอเชียตะวันตกและอาหรับเข้าไปตั้งถิ่นฐาน และทำการค้าชายตามเมืองท่าในลุ่มแม่น้ำแยงซีตอนล่างและภาคใต้ นิคมพ่อค้าต่างชาติเหล่านั้น ล้วน เป็นเจ้าไปในไม่กี่ชั่วคน นอกจากพ่อค้าแล้ว ยังมีคณะนักบวชในศาสนาอิสลามด้วย ได้เข้าไปเผยแพร่ศาสนาในจักรวรรดิจีน ศาสนาคริสต์นิกายเนสโตเรียน (Nestorian) ริเริ่มก่อน ต่อมาในสมัยชอง แม้จะไม่มีความยิ่งใหญ่เท่าราชวงศ์ชื่นและถัง ราชวงศ์ชองก็ขึ้นชื่อในการริเริ่มการพานิชย์นาวี มีการติดต่อกันอย่างต่อเนื่อง เอเชียกลาง เอเชียตะวันตกและยุโรปตะวันออก ราชวงศ์หยวนของชาวมองโกลสร้างจักรวรรดิพิชิตจีน เอเชียกลาง เอเชียตะวันตกและยุโรปตะวันออก ราชวงศ์หยวนของชาวมองโกลส่งเสริมความสัมพันธ์กับโลกภายนอกมาก โดยเฉพาะการค้าชายทั่วทั้งจักรวรรดินี้ยิ่งใหญ่ไฟала แต่การค้าชายระหว่างทวีปยังไม่ถือว่าเป็นการติดต่อกันโดยตรง กับชาวยุโรป เพราะมีพ่อค้าเปอร์เซีย อาหรับและซีเรีย (Syria) เป็นพ่อค้าคนกลาง การติดต่อกันโดยตรงยังไม่มีความสำคัญนัก จึงมักจะจินตนาการว่า ต้นเดนยุโรปเป็นดินแดนตะวันตกไกลโพ้น เลยดินแดนของอนารยชนเตอร์กผ่านธุกุยร์ (Uighur) ออกไปทางตะวันตก

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับชาวตะวันตกมีเป็นครั้งเป็นคราวไม่สืบต่อเนื่อง การเผชิญหน้าโดยตรงยังไม่ปรากฏ เพราะไม่มีฝ่ายใดมุ่งมั่นพยายามที่จะเดินทางไปให้ถึงอีกฝ่ายโดยตรง การที่จักรวรรดิมองโกลแผ่ไปคาลครอบคลุ่มทวีปยุโรปภาคตะวันออก ย่อมทำให้ชาวยุโรปรู้สึกตัวว่ามีดินแดนใกล้โพ้นทะเลที่มีประวัติศาสตร์และมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ท่องเที่ยว งานอดิเรก ความมั่งคั่ง มีพ่อค้านักบวชและนักท่องเที่ยวต่างชาติรวมทั้งชาวตะวันตกเดินทางไปสู่พระราชสำนักจีนเป็นจำนวนมาก จักรวรรดิจีนเป็นสังคมเปิดสู่โลกภายนอก

5.1 บทบาทของคณะนักบวชคริสต์

คริสตจักรนิกายโรมันคาทอลิก (Roman Catholic) มีความหวังที่จะเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในโลกตะวันออก ใน ค.ศ. 1290 บาทหลวงจอห์นแห่งมอนเต คอร์วิโน (John of Monte Corvino) ได้เดินทางไปถึงจักรวรรดิจีนเป็นคนแรก คณะนักบวชต่างแดน (Missionaries) สำนักฟรานซิสกัน (Franciscan) เดินทางไปถึงพระราชนักบุญ นครปักกิ่ง ราชวงศ์หยวนของชาวมองโกลสนับสนุนการเผยแพร่ศาสนาและอนุญาตให้ตั้งโบสถ์วิหารขึ้นในพระนคร 4 แห่ง มีคณะนักบวชและพระสังฆราช (Archbishop) ปกครอง ในสมัยนั้นมีคนเข้ารีตถึง 6,000 คน คนจีนเรียกชาวยุโรปว่า ผู้หลาง (Fu-lang หรือ Farang หมายถึงชาวแฟรงก์ - Frank, บรรพชนของชาวแฟรงก์เศส) ตามที่ชาวเอเชียตะวันออกเรียก หรือเรียกว่า ผู้หลางจี (Fu-lang-chi) เป็นเสียงมากจากคำอาหรับว่า Feringhi ใช้เรียกชาวแฟรงก์ (Frank) ที่ทำสงครามครูเสด (Crusade Wars) ในเอเชียตะวันออกกลางระหว่างศตวรรษที่ 11 – ที่ 14 คณะนักบวชเรียกชาวมองโกลว่าตาร์tar (Tartar) ซึ่งเดิมใช้เรียกกลุ่มนชาติเตอร์ก (Turks) ที่รุกรานยุโรป บันทึกและรายงานของพ่อค้า นักบวช

และนักแสวงหาโชคกลางได้เผยแพร่จีนให้เป็นที่รู้จักแก่ชาวปูโรมาภัยซึ่งกว่าเดิมมาก อาทิ บันทึกพ่อค้าอิตาลี มาเร็โค โพโล (Marco Polo) ที่ทำให้ชาวปูโรเกิดความสนใจติดต่อโลกตะวันออกโดยตรงโดยเปิดศักราชการเดินเรือมาสู่โลกตะวันออกในศตวรรษที่ 15 ปูโรเกิดโลกทัศน์ใหม่ที่ถือจีนเป็นส่วนหนึ่งด้วย

เมื่อสิ้นสมัยราชวงศ์หยวนของชาวมองโกลแล้ว นิกายคาಥอลิกมิได้เป็นที่นิยมสร้างสรรค์ แม้ราชสำนักการตัดสินจะเพียรเจริญพระราชนิยมตรีกับราชวงศ์ใหม่คือราชวงศ์หมิง ดังใน ค.ศ. 1342 มีคณะทูตมาสู่พระราชสำนัก สำนักปฏิบัติธรรมที่คนจีนรู้จักดีคือ นิกายคาಥอลิก สำนักเยซุวิต (Jesuit, the Society of Jesus, ตั้งสำนักเมื่อ ค.ศ. 1540) สำนักเยซุวิตเผยแพร่ศาสนาได้รับรื่นเริงปรับปรุงวัตรปฏิบัติและหลักธรรมให้สอดคล้องกับอารยธรรมจีน บทหลวงอะเล็กซานโดร วาลิกนาโน (Alexandro Valignano) ได้นำคณะนักบวชเข้าเผยแพร่ศิลปวิทยาการแก่พระราชนักจีน คนจีนจึงถือว่า นักบวชเป็นนักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์และศิลปินด้วยที่เชื่อว่า บทหลวงมีแซล รูกเกียร์ (Michel Ruggieri) และบทหลวงแมทโต อริชชี (Matteo Ricci) ผู้ทำงานรับใช้พระราชนักจีน คณะนักบวชเป็นคณะบุคคลที่ไม่เป็นที่รังเกียจ เพราะพยายามหลีกเลี่ยงที่จะมีความขัดแย้งกับคนจีนในเรื่องความเชื่อถือของง่ายในไสยศาสตร์ พระราชนักใช้นักบวชเป็นนักการทูต นักวิชาการ นักการทหาร ช่างฝีมือและเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิทยาการตะวันตก ทั้งนี้ย่อมเป็นการปฏิเสธอย่างมากที่จะต้องยอมรับว่า ราชวงศ์ซิงไฮตจีนโดยอาศัยวิทยาการทหารตะวันตกที่นักบวชเสนอแนะ อาทิ การใช้ปืนใหญ่ (Cannon) นักบวชสละชีพเพื่อการศาสนาจนมรณภาพบนแผ่นดินจีนหลายรูป ที่สำคัญคือ บทหลวงเยซุวิตรุ่นบุกเบิกการเผยแพร่ศาสนาในเอเชียตะวันออกซีอี บทหลวงฟรังซิส เขเวียร์ (Francis Xavier) ผู้มรณภาพเมื่อเดินทางถึงแผ่นดินจีนใน ค.ศ. 1552

จักรพรรดิจีนได้จำกัดขอบเขตความสัมพันธ์กับชาวตะวันตกไว้เฉพาะในแวดวงการค้า แต่ตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 ชาวตะวันตกได้มุ่งมาสู่จักรพรรดิจีนโดยใช้การค้า เรือปืน (Gunboat) และนักบวชคริสต์ในต่างแดน (Missionaries) เป็นเครื่องมือสำคัญในการ “ปล้นสะดมย้ำ” จักรพรรดิจีน⁴⁰

ใน ค.ศ. 1601 นิกายคาಥอลิกตั้งมั่นที่นครปักกิ่ง และมีความก้าวหน้าในการเผยแพร่ศาสนาขึ้นเมื่อจีนออกพระราชบัญญัติว่าด้วยขันติธรรมในการถือศาสนา (Edict of Toleration) ใน ค.ศ. 1692 แต่ต่อมา การเผยแพร่ศาสนาเริ่มไม่บังเกิดผลดีเท่าที่ควร เพราะคณะนักบวชคาಥอลิกสำนักต่าง ๆ ยกเว้นเยซุวิตมีความขัดแย้งกับจีนเรื่องไม่ยอมรับพิธีกรรม (Rites controversy) เช่นพิธีเช่นไหว้บรรพบุรุษ บูชาสวรรค์ เช่นไหว้แขกจีอ และไม่ยอมรับพระราชอำนาจของพระเจ้าฯ พระอำนาจของสมเด็จพระสันตะปาปา สำนักเยซุวิตถูกสำนักทั้งหลายของนิกายคาಥอลิกล่าวหาว่า ย่อทัย่อนในพระวินัย ยินยอมผ่อนปรนให้แก่จีนในด้านวัฒนธรรม จนเกิดความเสียหายแก่

พระธรรมคำสั่งสอนและนำพาผู้เข้ารีตไปในทางที่ผิด อิกทั้งยกย่องจักรพรรดิเทียบเท่าสมเด็จพระสันตะปาปา แม้จันถังใช้คัพพ์ศาสนาพิเศษ สำนักเยชูวิตให้เหตุผลว่า พิธีกรรมจีนส่วนใหญ่เป็นพิธีทางโลกตามประเพณี ไม่ขัดต่อหลักธรรมและพิธีกรรมของศาสนาคริสต์ ราชสำนักവാടിക്കനേംกീഹീൻ ขอบด้วย ดังปรากฏพระบัญชาของสมเด็จพระสันตะปาปานใน ค.ศ. 1659 แต่ 5 ปีต่อมา พระบัญชา กลับเป็นตรงกันข้าม ใน ค.ศ. 1708 พระราชสำนักจีนประกาศให้ทุกสำนักปฏิบัติธรรมของศาสนาคริสต์ต้องถือสำนักเยชูวิตเป็นแบบอย่าง สำนักเหล่านี้ไม่เห็นด้วย จึงต้องเผยแพร่ศาสนาในทางลับเป็นสมาคมไปโดยปริยาย ราชสำนักവാടിക്കനേംได้เพิ่มเรื่องราวพระราชนักจีนถึง 2 ครั้งใน ค.ศ. 1701 และ 1715 แต่ไร้ผล พระจักรพรรดิังสืบไม่โปรดที่จะให้ศาสนจักรที่กรุงโรมตั้งกฎเกณฑ์ บังคับกิจการศาสนาในจักรวรรดิจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ การห้ามตั้งพิธีกรรมตั้งแต่ ค.ศ. 1718 ยังเป็นการหมั่นพระบรมเดชานุภาพมาก จึงมีพระบรมราชโองการห้ามฉบับประนามศาสนาต่างชาติ ในรัชสมัยจักรพรรดิหยุ่งเจิง นักบวชเยชูวิตเป็นนักบวชต้องห้าม เพราะเป็นที่สังสัยกันมากว่า เกี่ยวข้องในทางการเมืองจีน โดยเฉพาะการฝึกไฟกับกลุ่มของพระอนุชาในจักรพรรดิ ตั้งแต่ ค.ศ. 1724 ศาสนาคริสต์กล้ายเป็นศาสนาต้องห้าม ถือเป็นความคิดนอกรีตนอกรอยยิ่งขึ้นเมื่อ พระบัญชาของสมเด็จพระสันตะปาปานใน ค.ศ. 1742 ประกาศห้ามสำนักเยชูวิตประسانผล ประโยชน์กับวัฒนธรรมและชนบทธรรมเนียมประเพณีจีน สำนักเยชูวิตเองต่อมาใน ค.ศ. 1773 ก็ได้ยุบเลิก การเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายคาಥอลิกจึงสิ้นสุดลงโดยปริยาย

แม้ราชสำนักവാടിക്കനേംมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีนักกับพระราชนักจีนมาโดยตลอดศตวรรษที่ 18 นักบวชเยชูวิตยังคงมีบทบาทในแวดวงชนชั้นปักษ์ของจีน เพราะเป็นผู้คงแก่ความรู้ เป็นนักวิชาการ ปัญญาชน สามารถสมาคมกับชนชั้นปักษ์ของจีนซึ่งเป็นชนชั้นผู้รู้เข่นเดียวกันได้เป็นอย่างดีโดย เฉพาะในแวดวงปัญญาชน นักบวชเยชูวิตยังเป็นผู้ชำนาญการทางเทคนิค ศิลป์และนักวิทยาศาสตร์ คณานักบวชนิกายคาಥอลิกทุกสำนักโดยเฉพาะสำนักเยชูวิตล้วนจบันทึกหมายเหตุ มีจดหมาย ช่าวและหนังสือติดต่อกับศาสนจักรในยุโรป เอกสารเหล่านี้ได้ทำให้ชาวตะวันตกโดยเฉพาะปัญญาชนรู้จักจีนมากขึ้น และเกิดความนิยมอารยธรรมจีนโดยเฉพาะหลักการพื้นฐานของลังคอมและการ ปกครองแบบจีน

การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ฝ่ายโปรเตสแตนต์ (Protestant) ในแผ่นดินจีนก็มีแต่ความ สัมເຫລວເຊັ່ນເດືອກັນກັບຝ່າຍຄາທອລິກ ໃນ ດ.ສ. 1807 ນິກາຍໂປຣເຕສແຕນຕົວ ສຳນັກຕ່າງ ກີ່ໄດ້ ແຂ່ງຂັນກັບຝ່າຍຄາທອລິກໃນການເພີ່ມແພ່ວ່າສະນາອຍ່າງຍາກລໍາບາກໃນແຜ່ນດີນຈິນ ເພົະຈິນເຮັມກົດຊື່ ຂ່າໜ່າງແລະຂັດຂາວການເພີ່ມແພ່ວ່າສະນາມາກຂຶ້ນ ມີນັກບວ່າມາກມາຍຖຸກລົງໂທເຊີ້ນຂັ້ນປະຫວາງ ນັກບວ່າ ຕ້ອງລັກລອບເຂົ້າຈັກຈັກ ແມ່ແຕ່ຫັນສື່ອເພີ່ມແພ່ວ່າສະນາກີ່ອີເປັນວຽກຮົມຕ້ອງຫັມ ອາຈະກຳລ່າວໄດ້ວ່າ ການເພີ່ມແພ່ວ່າສະນາສັ້ນເຫລຸມເຫລຸມປັຈຢ່າຍໜຶ່ງມາຈາກຄວາມແຕກແຍກຂອງນິກາຍແລະສຳນັກຕ່າງ ດ້ວຍ ເຂົ້າໃຈໃນອາրຍອຣມຈິນ ແລະການມືບທຳກັນເກີ່ວຂອງໃນການເມືອງຈິນ ສາເຫຼຸ່ງເຫັນວ່າ ສາເຫຼຸ່ງມາຈາກນິກາຍແລະສຳນັກຈຶ່ງເປັນເສີມເອົາການທໍາລາຍການເພີ່ມແພ່ວ່າສະນາຕ້າຍນໍ້າມີອັນເອງຕັ້ງແຕ່ເຮັດເລີຍທີ່ເດືອກ

แม้การเผยแพร่ศาสนาคริสต์จะประสบความล้มเหลวในจักรวรดิจีน แต่อย่างน้อยก็ก่อเกิดผลไม่คาดมาก่อนด้านหนึ่งคือ คณะนักบวชได้เผยแพร่ศิลปวิทยาการในแผ่นดินจีน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ความคิดเห็นและความเชื่อถือแบบตะวันตกเริ่มมีอิทธิพลต่อจักรวรดิจีนแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ศาสนานคริสต์ ดาวาราศาสตร์และวิทยาการผลิตปืนใหญ่ (Cannon)

กิจกรรมของคณะนักบวชนี้ได้สร้างความประทับใจให้แก่ชาวจีน แม้แต่การติดต่อค้าขาย ทั่วไปก็ล้วนทำให้คนจีนมีความรู้สึกนึกคิดเป็นอุดมต่อชาวตะวันตกเช่นเดียวกัน

5.2 บทบาทของชาวตะวันตก

ตั้งแต่ ค.ศ. 1500 เป็นต้นมา ชาวตะวันตกทั้งที่เป็นนักบวช พ่อค้าและนักสำรวจหาโชคลากลุ่มเดินทางไปจักรวรดิจีน

ก. ชาวโปรตุเกส ใน ค.ศ. 1516 นายราเฟล เพรสเตรลโล (Rafael Perestrello) เป็นชาวโปรตุเกสคนแรกที่เดินทางมาถึงแผ่นดินจีน 2 ปีต่อมา ชาวโปรตุเกสไปตั้งมั่นที่เมืองกว่างตุ้ง แต่มีความสัมพันธ์ที่เลวร้ายกับจีนมาก แม้แต่ทูตโปรตุเกสเองคือ โทเม ปีเรส (Tomé Pires) ก็ต้องมาถูกจองจำจันทายที่เมืองกว่างตุ้ง คนจีนเห็นพวกโปรตุเกสมีได้ดีไปกว่าเจ้าเมืองลัตซูปุ่น ชาวโปรตุเกสยึดตามา (Tamao) และตั้งป้อมปราการขึ้น จีนต้องใช้กำลังขับออกไป ใน ค.ศ. 1521 ความขัดแย้งถึงขั้นแตกหักเมื่อจีนออกคำสั่งให้ขับชาวโปรตุเกสออกไป ชาวโปรตุเกสไปตั้งมั่นอยู่ที่ เกาะเซนต์ จอห์นส์ (St. John's) เกาะลัมบากาว (Lambacao) และที่เมืองมาเก๊า (Macao) ชาวโปรตุเกสเรียนรู้ที่จะปรับปรุงตนเองให้สอดคล้องกับอารยธรรมจีน เมื่อจีนมีรัฐเนียมปฏิบัติ กำหนดมิให้พ่อค้าต่างชาติตั้งถิ่นฐานและดำเนินธุรกิจการค้าเป็นการถาวรในจักรวรดิ พ่อค้าต่างชาติต้องมีที่อยู่ที่กำหนดภายใต้การกำกับดูแลของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ชาวโปรตุเกสก็ยอมปฏิบัติตาม ใน ค.ศ. 1557 ชาวโปรตุเกสถือมาเก๊าเป็นเขตให้เช่าโดยพุตตินัย (Nominal leased) มีชาวโปรตุเกสปกครองและผูกขาดการค้าต่างประเทศของจีน ณ เมืองกว่างตุ้ง โปรตุเกสเจริญพระราชนิเวศกับจีนโดยส่งຄณะทูตไปเจนไหลายครั้งในระหว่าง ค.ศ. 1674–1679 จนท้ายสุดยอมรับที่จะมีความสัมพันธ์กับจีนตามเงื่อนไขจีนคือ ต้องถวายเครื่องราชบรรณาการ

ข. ชาวสเปน ชาวตะวันตกชาติที่สองที่ถ่องที่ติดตามชาวโปรตุเกสเข้าสู่จักรวรดิจีน คือ ชาวสเปน ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสเปนมีได้รับรื่นนัก เพราะมีปัญหาระหว่างหมู่เกาะฟิลิปปินส์ที่ สเปนตั้งเป็นอาณาจักรใน ค.ศ. 1564 โดยที่จีนไม่ยอมรับจนเกิดสงครามกันขึ้น จึงลัตซูจีนแม้คุกคามหมู่เกาะฟิลิปปินส์เป็นปกติวิสัย สเปนพากรเพียรปราบจีนได้จนราบคาบ และเพียรส่งคณะสมณฑูตไปเจริญพระราชนิเวศกับจีนตั้งแต่ ค.ศ. 1575 ความสัมพันธ์มีเงื่อนไขห้ามชาวสเปนตั้งถิ่นฐานในจักรวรดิจีน ในการค้ากับชาวสเปน มีการใช้เหรียญเงินสเปนที่เรียกว่า ดอลลาร์เม็กซิโก (Mexican Dollar) ใน ค.ศ. 1626 สเปนไปเกาะเกอหลุง (Keelung) เกาะได้หัวน

เก้าต์มสุย (Tamsui, อุู่ทางเหนือของเกาะไต้หวัน) เป็นฐานปฏิบัติการค้าและการเผยแพร่ศาสนา แต่ต่อมาใน ค.ศ. 1642 พากษอลันดาขึ้นชาวสเปนออกไป สเปนทำการค้าอย่างผิดกฎหมายกับ มนต์กลางตุ้งและญี่ปุ่น เพราะไม่สามารถจะดำเนินการค้ากับเมืองกว้างตุ้งได้

ค. ชาวชื่อลันดา ชาวชื่อลันดาไปถึงจักรวรรดิจีนใน ค.ศ. 1604 และประสบความสำเร็จ ในกำไรค้าและสร้างจักรวรรดิใน่านน้ำตัววันออก แต่การค้าขายกับจีนมีปัญหา เพราะชาโพรตุเกส ขัดขวาง ใน ค.ศ. 1624 ชาวชื่อลันดาครอบครองเกาะไต้หวันแทนสเปน และค้าขายกับมนต์กลาง ญี่ปุ่นและเจ้อเจียง ความสัมพันธ์ระหว่างชาวชื่อลันดา กับจีนเต็มไปด้วยความขัดแย้งด้วยเรื่องไต้หวัน แต่ยังมีการส่งคณะผู้แทน (Envoys) ไปภายนอกเครื่องราชบูรณะการโดยไปที่เมืองกว้างตุ้งทุก ๆ 8 ปี โดยจีนกำหนดให้คณะผู้แทนเดินทางมาด้วยเรือไม่เกิน 4 ลำและผู้คนร่วมบวนไม่เกิน 100 คน เมื่อคณะผู้แทนจะไปนครปักกิ่ง ต้องไปไม่เกิน 20 คน ความเป็นจริงนี้แสดงชัดเจนว่า ชื่อลันดาผู้ เป็นพ่อค้ายินดีที่จะมีความสัมพันธ์กับจีนตามเงื่อนไขจีนคือ ภ่วยเครื่องราชบูรณะการ ความ สัมพันธ์ดียิ่งขึ้นเมื่อกลุ่มผู้สาวมิภักดิราชวงศ์หมิงภายใต้การนำของโคซิงกา (Koxinga) ได้เข้ายึด เกาะไต้หวันแล้วขึ้นชาวชื่อลันดาออกไป ชื่อลันดาได้ร่วมมือกับจีนในการปราบกลุ่มของโคซิงกา เกาะไต้หวันตกเป็นของราชวงศ์ชิงโดยชื่อลันดา มีได้คิดที่จะกลับไปครอบครองอีก ด้วยหวังมิตร ไม่ตรีและผลประโยชน์ทางการค้าจากจีน ตั้งแต่ ค.ศ. 1683 ชื่อลันดาได้รับอนุญาตให้ค้าขายได้ที่ เมืองกว้างตุ้งและมนต์กลางญี่ปุ่น โดยต้องภ่วยเครื่องราชบูรณะการทุก ๆ 5 ปี ครั้ง

ง. ชาวอังกฤษและฝรั่งเศส พฤติกรรมของชาโพรตุเกส สเปน และชื่อลันดาที่เต็มไปด้วยความละโมบโลกมาก ตีชิงปล้นสะดมตามน่านน้ำและก่อเหตุก่อศึกสงครามกับจีนมาโดยตลอดนั้น ยอมทำให้คนจีนไม่รู้สึกประทับใจที่จะเป็นมิตรด้วยนักและไม่เต็มใจต้อนรับชาวยุโรปชาติอื่นที่ตาม มาในระยะเวลาต่อมาคือ อังกฤษและฝรั่งเศส อีกทั้งชาโพรตุเกสและชื่อลันดาได้ให้ชื่อมูลเห็จ เกี่ยวกับผู้ไปใหม่ตลอดจนขัดขวางมิให้มีโอกาสแข่งขันกับตนในจักรวรรดิจีน จึงไม่เป็นการ ประหลาดนักที่ใน ค.ศ. 1637 จีนต้อนรับกองเรืออังกฤษ 5 ลำในนามของบริษัทอิสต์ อินเดีย (East India Company) ที่มาถึงเมืองกว้างตุ้งอย่างเย็นชา อังกฤษต้องดำเนินการค้าโดยอาศัย เรือโซรตุเกสและลักษณ์ของค้าขายกับเมืองกว้างตุ้งและมาเก๊าหลายสิบปี จนใน ค.ศ. 1699 จีนจึง อนุญาตให้อังกฤษตั้งโรงงานได้ที่เมืองกว้างตุ้ง ฝรั่งเศสสองแห่งตั้งบริษัทจีน (Compagnie de Chine) เพื่อทำการค้ากับจีนกับประสบปัญหาขาดทุนใน ค.ศ. 1661 บริษัททำงานนี้อีกหลายบริษัทก็ล้ม ละลายเมื่อถึงปี ค.ศ. 1716 3 ปีต่อมา บริษัทอินเดีย (Compagnie des Indes) ซึ่งผูกขาดการค้า ในนามของฝรั่งเศสในน่านน้ำตัววันออกได้รับอนุญาตให้ตั้งโรงงานได้ที่เมืองกว้างตุ้ง ใน ค.ศ. 1728

ในปลายศตวรรษที่ 18 บริษัทอิสต์ อินเดียของอังกฤษทำการค้ากับจีนโดยขายสินค้าที่ ไปจากอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คุ้มครองโดยกองทัพที่ตั้งอยู่ที่กว่างตุ้ง คุ้มครองชาวต่างด้าวทุกชนชั้นล้วนพ่ายแพ้การค้าแข่งกับอังกฤษ เมืองกว้างตุ้งกลายเป็นศูนย์การค้าไปเมื่อสิ้นศตวรรษที่ 18 ด้วยผล

ประโยชน์ทางพานิชยกรรมและอุตสาหกรรมในแผ่นดินจีนที่สูงกว่าเห็นอกว่าฐานเศรษฐกิจอังกฤษในอินเดีย ทำให้อังกฤษต้องกล่าวเป็นผู้เริ่มในการบีบบังคับให้จีนเปิดประเทศใน ค.ศ. 1839

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความขัดแย้งในความสัมพันธ์กับชาวตะวันตกทำให้จีนไม่เป็นมิตรต่อชาวตะวันตก มีความอคติและไม่ไว้วางใจชาวตะวันตกมาก แต่ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับชาวตะวันตกที่มาทางทะเลยังไม่ดูน่ากลัวนตราอย่างสำหรับจีนเท่าชาวตะวันตกอีกชาติหนึ่งที่คุกคามจีนตามแนวพร้อมแต่วันออกเฉียงหนึ่อคือ รัสเซีย ประเทศเพื่อนบ้านที่มีแนวพร้อมแต่ขยาย衍ีดประชิดจีน

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศปลายสมัยหมิงถึงต้นสมัยชิงได้ประสบความเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง อันสืบเนื่องมาจากภัยโจรสลัดคุกคามชายแดนจีนตามแนวชายฝั่งทะเลตะวันออกและภัยรัสเซียคุกคามชายแดนจีนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งโจรสลัดญี่ปุ่นและชาวรัสเซียเป็นผู้รุกรานหน้าใหม่สำหรับจีนและคุกคามจีนตามแนวชายแดนที่ไม่เคยมีปัญหาความมั่นคงมาก่อน

จ. ชาวรัสเซีย รัสเซียมีเป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่มีความสัมพันธ์กับจีนในฐานะประเทศเพื่อนบ้าน เป็นความสัมพันธ์ที่มีทั้งความขัดแย้งจนเกิดสงครามขึ้นและเป็นความสัมพันธ์เสมอภาคในยามสงบตามเงื่อนไขการสนธิสัญญาตามประเพณีการทูตแบบตะวันตก จีนจึงมีประสบการณ์มากพอสมควรจากการมีความสัมพันธ์กับชาวรัสเซีย รัสเซียมีฐานะพิเศษในจักรวรรดิจีน ดังปรากฏจากการที่มีสิทธิเสรีภาพในการเผยแพร่ศาสนาและค้าขาย รัสเซียได้รับอนุญาตให้ส่งคณะพ่อค้าไปนครปักกิ่งได้ทุก ๆ สามปีครั้งและให้ทำการค้าได้ตามปกติเฉพาะที่เมืองชายแดนเคียงคتا จีนอนุญาตให้คณะนักบวชรัสเซียเผยแพร่ศาสนาได้และให้ตั้งศาสนจักรได้ที่นครปักกิ่ง อย่างไรก็ตามจีนมีได้ปฏิบัติตามสนธิสัญญาอย่างเคร่งครัดนัก การค้าที่เมืองเคียงคتاถูกเพิกถอนหลายครั้ง

รัสเซียจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาขึ้นที่นครปักกิ่ง และเรียนรู้อารยธรรมจีนดีจนพอที่จะรู้จุดอ่อนจุดแข็งของจีนได้ก่อนชาวตะวันตกชาติอื่น ชาวรัสเซียทราบลึกซึ้งถึงสภาพจิตใจชาวจีนและชาวรัสเซียในปักกิ่งคือผู้ที่ให้ข้อมูลข่าวสารจีนแก่ประเทศไทยในการกำหนดนโยบายต่อจีนได้อย่างถูกต้อง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยสำหรับจีนแม้จะมีความไม่เสมอภาค แต่ความสัมพันธ์กับรัสเซียเป็นความสัมพันธ์เสมอภาคกัน รัสเซียมีสิทธิที่จะมีการทูตประจำกับจีน แต่ฐานะพิเศษมิได้ทำให้รัสเซียพึงพอใจนัก รัสเซียได้เพียรพยายามในการทูตขอเปิดการค้ากับจีนให้กว้างขวางและสมำเสมอ แต่จีนก็พยายามปิดกั้นเสมอมา

อาจจะกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับชาวตะวันตกล้วนเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่رابรื่น จีนมีความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจชาวตะวันตกและมีความอคติต่อชาวตะวันตกเสมอมา แต่สำหรับชาวตะวันตกแล้ว จีนในศตวรรษที่ 18 เป็นดินแดนไกลโพ้นที่มีมนต์吸引力ชวนให้สนใจสืบค้นมีรู้จัก

5.3 ความนิยมจีนในโลกตะวันตก

ตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับโลกตะวันตกส่งเสริมให้มีการเผยแพร่องค์ความรู้ธรรมจีนสู่โลกตะวันตก อิทธิพลอารยธรรมจีนต่อโลกตะวันตกมีได้มาจากการที่จีนได้พิชิตโลกตะวันตก หรือมาจากการค้าชาย หรือมาจากการตั้งถิ่นฐานในต่างแดน หากแต่สืบเนื่องมาจากการปัญญาชนตะวันตกมีความตื่นตัวสนใจศึกษาอารยธรรมจีนมากกว่า นักบวชนักท่องเที่ยวและผู้ที่เคยอาศัยบนแผ่นดินจีนได้รู้เห็นและศึกษาอารยธรรมแล้วเผยแพร่โดยสื่อการเขียนบันทึก รายงาน ผู้เผยแพร่กลุ่มแรกคือ นักบวชสำนักเยซูวิตในศตวรรษที่ 17 กลุ่มที่สองคือผู้ที่เผยแพร่องค์ความรู้ธรรมจีนในต้นศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบัน บทบาทเผยแพร่องค์ความรู้ธรรมจีนนี้หันหน้าเข้าสู่โลกตะวันตกในศตวรรษที่ 16 – ที่ 18 ยุโรปกำลังไฟแรงหาเสียงในการนับถือศาสนาคริสต์และอิสลาม นักบวชได้ถ่ายทอดศิลปวิทยาการตะวันตกแก่คนจีนด้วยโดยตั้งตนเป็นผู้มีความชำนาญในคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ และพยากรณ์ตั้งตนเป็นนักวิชาการเพียบเท่านักวิชาการจีน เพื่อจะได้สามารถกับชนชั้นผู้มีการศึกษาได้และใช้เป็นสื่อในการเผยแพร่ศาสนา

อารยธรรมจีนที่นักบวชเยซูวิตได้เผยแพร่สู่โลกตะวันตก เป็นความเจริญที่ขึ้นถึงระดับสูงสุดยอดแล้ว ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาหรือความดำรงคงอยู่อันมั่นคงจนยากที่จะรับความเจริญแบบตะวันตกได้ คณิตศาสตร์และธรรมชาติวิทยาอาจจะเป็นศาสตร์ที่คนจีนสนใจแต่ก็ศึกษาไม่ลึกซึ้งจริงจัง ในขณะที่ในระหว่างศตวรรษที่ 16 – ที่ 18 ยุโรปกำลังไฟแรงหาเสียงในการนับถือศาสนาคริสต์และความคิดแบบใหม่ ชาวยุโรปจึงสนใจอารยธรรมจีนมากโดยเฉพาะปรัชญาจีน ที่สำคัญคือ ลัทธิชีงจื้อ ชาวยุโรปมีความรู้สึกนับถือจักรวรรดิจีนว่าเป็นจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ทรงพลานุภาพและมีอารยธรรมเก่าแก่ ชาวยุโรปได้ศึกษาลัทธิชีงจื้อและนิยมศิลปจีนมาก (Chinoiserie) จนมีอิทธิพลในการสร้างสรรค์ศิลปะตะวันตกแห่งยุค ระบบสอบคัดเลือกเป็นข้าราชการและจิราศาสตร์คือชีงจื้อ เป็นที่นิยมศึกษามากยิ่งกว่าที่คนจีนสนใจศึกษาวิทยาศาสตร์แบบตะวันตก แต่หลังจากสมเด็จพระสันตะปาปาทรงประกาศห้ามนักบวชโอนอ่อนผ่อนปรนต่อชนบรรดรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมจีน จีนก็หมดความสนใจศึกษาความรู้ในศิลปวิทยาการตะวันตกไป

ในศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นสมัยประเทืองปัญญา (Enlightenment) ชาวยุโรปศึกษาอารยธรรมจีนเพื่อจะสืบค้นว่า สังคมมนุษย์ควรมีระเบียบแบบแผนตามศิลธรรมจรรยาโดยไม่จำเป็นต้องมีศาสนาที่เน้นอิทธิปาวิหาริย์และเรื่องของทางโลกให้หรือไม่ ความชัดแย้งในแวดวงศาสนาคริสต์ด้วยเรื่องพิธีกรรมจีนได้ทำให้ชาวยุโรปยิ่งสนใจศึกษาอารยธรรมจีนและคร่าวรู้จักจีนให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ชาวตะวันตกนิยมชมชื่นสังคมจีนมากที่เป็นสังคมของทางโลก เป็นสังคมพลเรือน (Civil society) ไม่มีชนชั้นสูงสู่สูงสู่ต่ำ ข้าราชการมาจากการสอบคัดเลือก สังคมจีนกล้ายเป็นแบบอย่างสังคมที่นักประเทืองปัญญา (Philosophes) ประณญาจะให้มีในโลกตะวันตก ซึ่งจึงเป็น

ประมาณการยังคงสอนศีลธรรมและข้าราชการมาจากการสอบคัดเลือกโดยใช้การศึกษาเป็นเกณฑ์ การปักครองจึงเป็นแบบอย่างการปักครองอันพึงประสงค์ยิ่ง สังคมจึงมีลักษณะเป็นตรอกกันข้าม กับสังคมตะวันตกที่มีระบบสมบูรณ์ยาสิทธิราชย์ที่ใช้พระราชอำนาจเต็มขาด มีสังคมที่เต็มไปด้วยอภิสิทธิ์นานปีการของชนชั้นชุนนางสืบตระกูล ปรัชญาจึงเป็นปรัชญาที่ก่อประดิษฐ์ให้ลักษณะมุ่งเน้นจริยศาสตร์ในภาคปฏิบัติ หมายมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตในสังคม สังคมจึงเป็นสังคมของทางโลกและมีศีลปกรรมเป็นเครื่องเริงรมย์ นักประเทืองปัญญาได้ตั้งคำถามว่า จักรวรดิจีนยังไงเมื่อมีชั้นและมีสันติสุข โดยไม่จำเป็นต้องมีการคำนึงถึงผลประโยชน์ของศาสนาจักรและชนชั้นสูงสืบตระกูลมิใช่หรือ สังคมที่นักประเทืองปัญญาชี้แนะนี้ได้ถูกทำลายด้วยน้ำมือชาวตะวันตกในศตวรรษที่ 19 เมื่อชาวตะวันตกเริ่มหันหน้ากว่า โดยเนื่อแท้แล้ว สังคมจึงน่าฟอนเพะ

แม้จีนจะอยู่ห่างจากโลกตะวันตกมากจนระยะทาง ระยะเวลา หรือภาษา เป็นอุปสรรคปิดทุกช่องประตูของการเผยแพร่องค์ความรู้ แต่อาชีวกรรมจีนก็ยังสามารถเข้าถึงโลกตะวันตกโดยสื่อศีลปกรรม ชาวยุโรปตกลงของตอบศีลปจีนโดยตรงในทันทีทันใด ความนิยมจีน ปรากฏในด้านของผลิตภัณฑ์จีนที่ผลิตเพื่อตลาดการค้าภายในแต่ชาวตะวันตกได้นำไปขายในตลาดยุโรป เกิดการลอกเลียนแบบจีน เช่น ลายไม้ไผ่ ต่อมา สินค้าจีนที่ไปสู่ยุโรปส่วนใหญ่ผลิตในเมืองกว่างตุ้งแต่ผลิตเพื่อตลาดยุโรปตามคำสั่งของบริษัทหรือบุคคลโดยเอกเทศ เป็นคำสั่งผ่านเรือสินค้า ยุโรปสู่จีน ในบรรดาศีลปกรรมแขนงต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อโลกในระยะยาวนานคือ เครื่องปั้นเผา ประเภทเครื่องถ้วยเปลือกไข่และเครื่องเชิน เป็นสินค้าออกไปยุโรปตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นครั้น ระลอกแรกที่ก่อเกิดความตื่นตาตื่นใจกับสรรพสิ่งที่มาจากจีนจนเกิดความนิยมจีนขึ้น สินค้าอื่นที่นิยมมากอีกคือ ผ้าไหม ผ้าชาติน (Satin, มาจากคำ Zaytun ซึ่งเป็นชื่อเมืองอยู่ในเขตเมืองใหญ่ชวนโจว ในประเทศจีน مار์โค 波โล เป็นผู้เรียกผ้าที่มาจาก Zaytun ว่า ผ้าชาติน) ผ้าไหมยกเงินยกทอง ผ้าแพรหรือผ้ายกดอก และผ้าไหมผ้าชาตินที่บักลวดลาย

ชาวตะวันตกนิยมชมชิ้นแบบอย่างการตกแต่งประดับประดาแบบจีนและการให้สี สีรับแบบจีนมาก ชนชั้นสูงในยุโรปในศตวรรษที่ 17 นิยมตกแต่งห้องภายในแบบจีนคือ ตกแต่งด้วยผ้าไหมจีน ประดับเครื่องถ้วยเปลือกไข่ ไข ตุ๊ที่ทำด้วยเครื่องเชิน ปิดผังด้วยกระดาษซึ่งถือเป็นนวัตกรรมในยุโรป เครื่องถ้วยเปลือกไข่ เครื่องเชิน ผ้าไหมและกระดาษปิดผัง ล้วนมีอิทธิพลต่อรสนิยมของชาวยุโรปมาก ยิ่งกว่านั้น ชาวยุโรปยังนิยมจัดสวนแบบสวนจีน โดยลอกเลียนจากจิตวิญญาณที่ว่าทั้งจีนและละตินเครื่องเชิน หรือจากการรู้เห็นของชาวตะวันตกที่เคยอาศัยอยู่ในจักรวรดิจีน สวนที่ตกแต่งแบบจีนผสมแบบอังกฤษเป็นที่นิยมมากในประเทศเยอรมนีและฝรั่งเศส โดยมีเอกลักษณ์แบบจีนผสมคือ การขาดดุลยภาพทางด้านรูปแบบและขนาด และขาดสัดส่วนของอิฐหินกรวดทรายที่ดูผิดความเป็นจริง เพราะจำลองแบบขึ้น มีสะพาน ศาลาจำลองขนาดย่อม แม้

แต่เครื่องเรือน ภารภัณฑ์กระดาษเป็นภาพแขวน จางจีน เครื่องแต่งกายและศิลปกรรมแกะสลักทุกประเภท ล้วนเป็นนิยมกันมาก

ชาและชิง เป็นสินค้าออกสู่ยุโรปที่สำคัญที่สุด ที่ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตชาวญี่ปุ่นในการบริโภคเครื่องดื่ม ชาวญี่ปุ่นนิยมชาและชิงมาก จึงมีความนิยมและต้องการเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องถ่ายจีนประเภทกาน้ำชาและถ้วยชา แม้ปลายศตวรรษที่ 19 อังกฤษจะเริ่มปลูกชาในอินเดียและลังกาแล้ว แต่ก็ยังนิยมชาจีนมากกว่า เพราะมีคุณภาพสูง อาหารจีนก็เป็นที่นิยมมากขนาดเปิดภัตตาคารและร้านอาหารทั่วไปในโลกตะวันตก ชุมชนจีนเติบใหญ่ตามมหานครและเมืองท่าของยุโรป ได้ชื่อว่าเป็นเขตเมืองจีน (China Towns) เมื่อยุโรปนิยมความเป็นเจนในสรรสิ่ง ยอมมีผลต่อรสนิยมและความตระหนักรู้ซึ่งในความสวยงามดังปราสาทในศิลป์rococo กล่าวคือ แม้ศิลป์คลาสสิกของจีนไม่มีทางเผยแพร่สู่ยุโรปในศตวรรษที่ 18 แต่ชาวญี่ปุ่นก็ยังนิยมมัณฑนศิลป์จีนที่มีความคล้ายคลึงกับแบบยุโรปที่เคยคุ้น ความบันดาลใจให้เกิดศิลป์rococo วิถีชีวิตของชนชั้นสูงในယามว่างที่เต็มไปด้วยความรื่นรมย์ ไม่แตกต่างจากชนชั้นสูงปัญญาชนจีนที่เมืองหางโจว และเมืองชูโจว โลกตะวันตกได้ศึกษาศิลป์จีนมากถึงแต่ศตวรรษที่ 19 และมีความตื่นตัวในใจตะลึงกับศิลป์จีนมากยิ่งขึ้นเมื่อมีการซื้อขายศิลป์วัตถุมากอันสืบเนื่องมาจากแผ่นดินจีนเป็นจลาจลในศตวรรษที่ 19 ภัยตะวันตกคุกคามบีบบังคับจีนให้เปิดประเทศ ความเจริญแบบตะวันตก pragmatism ตามเมืองท่าเปิด ชาวตะวันตกรุกเข้าสู่ภายในแผ่นดิน ได้พับเห็นศิลปกรรมจีนมหาศาล สวยงามกลางเมืองที่ทำให้ตระหนึknชั้นสูงตกต่ำลงมดองด้วยศิลป์วัตถุ การชุดพับศิลป์วัตถุตามสุสานและการที่พระราชวังฤดูร้อนที่เป็นคลังศิลป์ล้ำค่าถูกเผาระบ ล้วนเป็นปัจจัยทำให้ศิลป์วัตถุกระจายไปทั่วและหลังให้ออกสู่ตลาดการค้าของเก่าทั่งภายในประเทศจีนและตลาดยุโรป มีทั้งการซื้อขายโดยตรงและการลักลอบบล้นสะدمศิลป์วัตถุ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 1930 พิพิธภัณฑ์แห่งรัสเซียและพิพิธภัณฑ์เอกชนตามมหานครของประเทศไทยองค์กรฯ ฝรั่งเศส เยอรมนีและสหรัฐอเมริกา ล้วนครอบครองศิลป์วัตถุจีนล้ำค่าหายากที่หากไม่ได้ยกนองก็แทบไม่พบ พระราชนิรันดร์ แหล่งศิลป์ที่มีชื่อเสียงที่สุดในโลก ที่มีความงามและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปะอย่างมาก ที่ได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้คงอยู่ในปัจจุบัน

อิทธิพลการยอธรรมจีนต่อทวีปยุโรปที่ปรากฏในศตวรรษที่ 18 นั้นเป็นอิทธิพลด้านประชญาการเมืองและศิลปกรรม ตั้งแต่ยุโรปเชิญการปฏิวัติฝรั่งเศสใน ค.ศ.1789 ชาวตะวันตกเริ่มตระหนักรู้ว่าศิลปรมจารยาจีนมีได้สูงส่งทรงคุณค่าดังที่เคยนิยมแล้ว สังคมจีนมีศิลปรมอันเลื่อมทรามีการปกคล้องแล้ว จีนล้าหลังไม่ก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปัญญาชนจีนในศตวรรษที่ 20 ก็มีความเห็นทำนองนั้น ชาวตะวันตกเริ่มศึกษาทั้งประวัติศาสตร์และอารยธรรมจีนย้อนหลังไปหลายพันปี แทนที่จะศึกษาเฉพาะอารยธรรมจีนในสมัยชิงดังที่โรมในศตวรรษที่ 18 เศกศึกษาแล้ว

เมื่อถึง ค.ศ. 1800 จีนยังคงมีความมั่นใจในตนเองเป็นอย่างสูงและพึงพอใจที่จะดำเนินการตามลำพังไม่ต้องพึ่งพาโลกภายนอก มีความเพียงพอในการดำเนินวิถีชีวิตของตนเป็นอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้รับอิทธิพลความติดเท็นจากลักษณะจีโน่ใหม่ที่ว่า แม้หัวงดังสบและมีความมั่นคงปลอดภัย จึงต้องปิดประเทศอยู่โดยเดียว ทรงคนະอันคับแคบเนี้ยจำกัดขอบเขตความสัมพันธ์กับโลกภายนอก และทำให้จีนขาดความรอบรู้โลกภายนอกห่างไกลด้านความเริ่ม แต่หันไปด้านการติดตามไม่ทันสถานการณ์โลกที่ผันแปรตลอดมา

ถ้าเป็นจักรวรดิจีนในรัชสมัยจักรพรรดิคังสีและจักรพรรดิเฉียนหลุ่ง ที่จักรวรดิยังทรงพลานุภาพพอที่จะปฏิบัติต่อโลกภายนอกในฐานะที่เป็นผู้ยิ่งใหญ่มีความเมตตากรุณาต่อโลกภายนอกที่จีนถือว่าต่ำต้อยกว่าจีนทุกทาง โลกทัศน์อันคับแคบเช่นนี้ย่อมดำเนินคงอยู่ได้ แต่จีนใน ค.ศ. 1800 นั้นเป็นจักรวรดิที่ราชวงศ์ซิงเสื่อมถอยอำนาจแล้ว การปฏิบัติต่อโลกภายนอกตามโลกทัศน์เดิมย่อมก่อให้เกิดผลต่อจีนในอีกักษณะหนึ่งที่ผิดแผกแตกต่างจากเดิมมาก โลกทัศน์เดิมได้ทำให้จีนยึดหยั่งในระเบียบแบบแผนเดิมทุกประการ ไม่แยแสวิทยาการตะวันตกและเสียงเรียกร้องของชาวตะวันตกที่ครั้งมีความสัมพันธ์อันเสมอภาคต่อกัน อาจจะกล่าวได้ว่า ยังไม่เคยมีปรากฏมาก่อนเลยในประวัติศาสตร์ว่า ประชาชาติหนึ่งเผชิญชะตากรรมด้วยความมั่นใจในตนเองมากและไม่สนใจแม้แต่เหตุผลที่ยึดหยั่งเช่นนั้น

150 ปีแรกของราชวงศ์ซิงเป็น 150 ปีแห่งความยิ่งใหญ่ ทรงพลานุภาพ มั่นคงและมั่นคง สถาบันหลักในสังคมไม่ว่าจะเป็นสถาบันสังคมหรือสถาบันการเมืองและเศรษฐกิจ ล้วนมีความมั่นคงเป็นที่ยกย่องลอกเลียนแบบอย่าง จักรวรดิยิ่งใหญ่เป็นที่ยอมรับและครั้นเครื่องเกรงกลัวโดยถ้วนทั่ว สันติสุขและความอุดมสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์เป็นพื้นฐานรองรับความเจริญได้ทุกด้านโดยเฉพาะความเจริญทางด้านศิลปวิทยาการ ความยิ่งใหญ่เกรียงไกรและความมั่งคั่งมีได้แพ้จักรวรดิจีนในสมัยยั่นและสมัยถังแต่อย่างใด ศตวรรษที่ 18 ถือเป็นยุคยิ่งใหญ่ (Great age) ยุคหนึ่งของจีน จักรวรดิมีกิตติศัพท์เลื่องลือเป็นมหัศจรรย์สำหรับชาวユโรป จักรวรดิจีนในสมัยซิงยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่จีนได้เคยมีมา (ไม่นับจักรวรดิมองโกล) ไม่ว่าจะพิจารณาในแง่ขนาดพื้นที่ ประชากร และทรัพยากรในแผ่นดิน ความเจริญทางศิลปวิทยาการและความเหมาะสมและความมั่นคงทางการบริหารของรัฐได้พัฒนาขึ้นสูงสุดอย่างไม่เคยมีปรากฏมาก่อน ชาวแมนจูประสบความสำเร็จในการรำรงไว้ซึ่งสันติภาพ ความสงบสุขและระเบียบแบบแผนในสังคมโดยวิธีการควบคุมสังคมและประชาชนทุกหมู่เหล่าอย่างใกล้ชิดให้ต้องระแวงควบคุมกันเอง ชาวแมนจูได้ดัดแปลงใช้ลักษณะองค์ประกอบพื้นฐานชนชั้นผู้ดีครอบคลุมงำสังคมจากการบัญญาชนไฝแสวงหาความรู้จากอดีต ความสัมพันธ์กับโลกภายนอกตะวันตกเพิ่มเรื่มต้น ยังไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างอันใดในวิถีชีวิตจีน

ความยิ่งใหญ่ท่องพลังและความมั่งคั่งดึงดูดนานาประเทศให้ญี่ปุ่นอยู่ในเอเชียให้ยั่นยอมฝีความสัมพันธ์กันตามเงื่อนไขจีนคือ การถวายเครื่องราชบรรณาการ จีนมีความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้ากับรุสเซียและโกรกตะวันตก เมื่อเทียบกับนานาประเทศในร่วมสมัยแล้ว จักรวรดิจีนมีความเจริญก้าวหน้าที่สุด (Most advanced) ประเทศหนึ่งในโลก แต่เมื่อวันเวลาผ่านไปจนถึงศตวรรษที่ 19 สรรพลิ่งล้วนเปลี่ยนแปลงเป็นโภชแก่จีนไป

ราชวงศ์ซึ่งประสบความสำเร็จในการดำรงไว้ซึ่งระบบที่แบบแผนเดิม ถือว่าเกียรติภูมิแห่งระบบที่แบบแผนเป็นเรื่องสำคัญใหญ่หลวง ราชวงศ์สามารถถ่วงดุลของค์ประกอบหลากหลายของสังคมได้อย่างดีมั่นคง สังคมจีนคงรูปแบบโครงสร้างเดิมสืบต่อเนื่อง การเกษตรที่ขยายเติบใหญ่ในจังหวัดเทียมกับความนิยมพัฒนาความเจริญในเมือง (Urbanism) พ่อค้ายังคงสัญบุญต่อชนชั้นข้าราชการและชนชั้นเจ้าที่ดิน ชาวเมืองยังคงทะนุถนอมดำรงไว้ซึ่งระบบที่แบบแผนอันดีงามและมีแนวโน้มที่จะดำรงไว้ซึ่งการลำดับชั้นของสังคม (Social hierarchy)

สันติสุข ความมั่นคงและมั่งคั่งเป็นความสำเร็จใหญ่หลวง แต่ก็ทำให้เกิดปัญหาตามมา คือ ประชาชนจีนล้วนประเทศและทรัพยากรในแผ่นดินถูกปล่อยไปมหาศาล เศรษฐกิจการเกษตรขาดความสมดุล การสร้างจักรวรรดิจีนยิ่งใหญ่แล้วกลับละเลยทอดทึ้งการทหาร การสนับสนุนลักษณะจีนใหม่ก่อรายเป็นการปิดหูปิดตาปัญญาชนมิให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงและปฏิรูปจีนให้ทันกับสถานการณ์โลกอันแปรปรวนรวดเร็วยิ่ง ความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่จะสำเร็จผลต้องเป็นความเปลี่ยนแปลงภายในขอบเขตของระบบแบบแผน ความเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่จึงยากที่จะเกิดขึ้นได้และแทบจะไม่ต้องคาดหวังถึงเลี้ยงจากชาวเม่นจูซึ่งนิยมเป็นผู้สืบทอด (Inheritors) มากกว่าจะเป็นผู้นิยมเริ่มเปลี่ยนแปลง (Innovators) จะให้ชาวเม่นจูเป็นผู้เปลี่ยนแปลงนั้น ยกที่จะเป็นไปได้⁴¹ ศตวรรษที่ 19 ได้นำความทายนะใหญ่หลวงมาสู่ชีวิตจีนและความคิดจีนในทุกแง่มุม อารยธรรมจีนล้วนสะท้อนรายการที่จะคืนคงเหมือนเดิมได้อีก

ราชวงศ์ซึ่งประสบความสำเร็จมากเหลือเกิน มีอำนาจยิ่งใหญ่เกินไป ร่าวยเกินไป พึ่งพาใจในสภาพตนเองเกินไป ในปลายสมัยจักรพรรดิเฉียนหลุง จักรวรดิเริ่มอ่อนแอก่อนอย เทคโนโลยีล้าหลัง การสาธารณูปโภคสาธารณูปการเสื่อมโทรมความยากดีมีจีนมีช่องว่างมาก เหลือเกิน จักรวรดิมิได้เรื่องอำนาจต่อไปอีก 150 ปี เมื่อเวลาลังรัชสมัยจักรพรรดิถังไทจุง (T'ang T'ai Tsung) แห่งราชวงศ์ถังตามพระราชประสค์ในจักรพรรดิเฉียนหลุง จักรวรดิมีความรุ่งเรืองแต่เพียงผิวเปลือกนอก ช่อนเว้นความอะงักจันทางภูมิปัญญาและการฉ้อราษฎร์บังหลวงที่ กัดกร่อนระบบราชการไว้

ใน ค.ศ. 1800 เป็นต้นมา สถาบันและทัศนคติจีนซึ่งเคยสร้างจีนให้เป็นจักรวรดิที่เจริญและยิ่งใหญ่ท่องอำนาจลั่นเหลือนั้น ได้ถูกลายเป็นสถาบันและทัศนคติที่ขาดประสิทธิภาพประสิทธิ

ผลเมื่อเผชิญกับภัยตะวันตก จึงล้าหลังโลกตะวันตกในด้านความเจริญก้าวหน้าโดยเฉพาะในด้านวิทยาการทหาร โลกตะวันตกเจริญรุ่ง宦้าพร้อมที่จะท้าทายจีนแล้ว ในศตวรรษที่ 19 นั้นเองที่จีนต้องประสบกับโศกนาฏกรรมอันยาวนานถึง 1 ศตวรรษเต็ม ๆ ที่จีนยากจะลืมได้ว่าเป็นศตวรรษแห่งความอัปยศเหลือประมาน (A century of humiliation) ด้วยน้ำมือชาวตะวันตกผู้เป็นมนุษย์ฟุมแดงดังปีศาจป่าເຄືອນที่จีนเคยเหียดหยามว่าต่ำต้อยกว่าเจ้ามาโดยตลอด

ศตวรรษที่ 19 เปิดฉากด้วยการที่จักรวรรดิจีนต้องเผชิญเหตุเกทภัยนานับการ กัยคุกความปราภ្យครอบทิศและสั่นสะเทือนราชบัลลังก์ราชวงศ์ซึ่งถึงรากรถึงโคน จักรวรรดิจีนที่ยิ่งใหญ่มีความเสื่อมถอยภายในจันยากรที่จะตั้งรับภัยคุกคามครอบทิศได้ ประวัติศาสตร์จีนได้พลิกขึ้นหน้าใหม่โดยที่จีนไม่เคยมีความรู้ประสบการณ์มาก่อนในการที่จะดำรงคงอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ที่พลิกผันแปรสุดหยังวูและสุดวิสัยที่จีนจะหลีกเลี่ยงหรือตั้งรับให้อยู่รอดได้ วันเวลาเพียง 100 ปีระหว่าง ค.ศ. 1842-1943 เต็ม ๆ นั้นยาวนานยิ่งนักสำหรับคนจีนที่ต้องตกอยู่ในภาวะผันร้าย แหวงว่ายเวียนวนอยู่แต่ในห่วงมหรณพโดยมิรู้จุดสิ้นสุด